

Les batalles del segle XX al castell de Claramunt

Josep Riba i Gabarró

Per començar, potser cal deixar aclarit que això de les batalles és una manera de dir i que els torneigs legalístics que es van desenvolupar ho foren en els diferents nivells administratius, però sempre encaminats a la protecció i a la gestió del Castell de Claramunt, i que els enfrontaments es dirimiren en els camps de les tramitacions. En la contesa de la paperassa, no hi hagueren ni espases, ni fusells ni canons, però sí que hi intervingueren el Rei, els ministres, el president de la Generalitat, els consellers, els alcaldes, els regidors, els jutges, els advocats, els notaris, els marquesos, els registradors, els periodistes, entre molts d'altres actors.

Una breu i qualificada síntesi retrospectiva és la següent: «Els viatgers atalaien al cim d'una muntanya les ruïnes imponents del Castell de la Pobla de Claramunt, a causa del seu emplaçament privilegiat. Les restes actuals de la grandiosa fortalesa, una de les més belles i evocadores de Catalunya, per a la qual es pot demanar clemència, doncs està en condicions de ser conservada com a prototipus d'una arquitectura forta, austera i nobilíssima. Tot sembla indicar que ja en el segle X, d'acord les pedres amb els documents, existia un castell de programa ampli, amb un clos extens al cim i un reducte avançat a mig aire del vessant. Del segle XII seria la gran església de Santa Maria, de tres naus, típica del primer romànic. A mitjan segle XIII la fortalesa va ser millorada amb obres importants com és ara la porta d'entrada al primer clos i a la gran torre de la defensa, a més de tot el palau, que venia segurament a substituir una residència més estreta i pobre. Finalment, al segle XIV es va fer l'ampliació de la torre de l'Homenatge, per a reforçar-ne la massa i es realitzaren petites reformes, com la de la porta i el vestíbul del palau. D'aleshores ençà no s'hi ha fet res més, llevat de la consolidació i restauració d'algun tros, en el primer quart del segle XX».¹

1. LUIS MONREAL TEJADA i Martí de RIQUER: *Els castells medievals catalans*, Ariel-El Falcó, Barcelona, 1958, v. II, p. 244-253.

Espigolant unes referències generalistes dels llinatges ascendents i descendents dels dominis del Castell de Claramunt, hi trobem una dama destacada del segle XI: Ermessenda de Cardona i Claramunt, filla de Folc I, finat l'any 1086, vescomte de Cardona. Ella va heretar del seu oncle matern Ramon Folc II el vescomtat de Cardona i així li'n pervingueren les rendes de l'explotació de les mines de sal. El llinatge va arribar a la màxima esplendor quan Ermessenda, pubilla de Cardona, es va casar amb Deodat Bernat de Claramunt, finat l'any 1078, que era també vescomte de Tarragona, com a successor del seu pare Bernat Amat I de Claramunt, finat l'any 1090, amb aquella titularitat rebuda l'any 1055, per concessió del comte de Barcelona, Ramon Berenguer I. Ermessenda de Cardona i Claramunt va morir vers l'any 1090 i el seu fill Bernat Amat II de Cardona i Claramunt, finat l'any 1151, va reunir les titularitats dels vescomtats de Cardona i de Tarragona, però deixaria d'usar el cognom Claramunt, per la preeminència del casal de Cardona.

La història del Castell de Claramunt continuaria amb les progressives categories nobiliàries dels Cardona. Joan Ramon Folc IV (1446-1513) fou el cinquè comte i el primer duc de Cardona, per mercè dels Reis Catòlics, l'any 1491, amb una singular unió de dignitats, la comtal i la ducal, que fins aleshores a Catalunya eren reservades a la reialesa. El posterior entroncament amb els ducs de Medinaceli vingué l'any 1653, amb el matrimoni de Juan Francisco de la Cerda amb Caterina Antònia de Cardona.²

De la darrereria del segle XIX n'hem escollit dues citacions: una fa la descripció del seu estat físic, i una altra de la modificació de la situació feudal suprimida. Telegràficament, l'any 1889, es precisava: «El Castell. Castillo arruinado y capilla». Això seria aplicable durant tot el segle XIX, que en general el Castell es va deixar en un estat de desemparament molt llarg.³

L'altre aspecte és una sentència del Tribunal Suprem, de l'any 1898, que declarava el final de la jurisdicció senyorial, de la qual farem extractes de la part dispositiva més rellevant.

«En la Villa y Corte de Madrid, a 2 de junio de 1898, en los autos promovidos por D. Luís Tomás de Villanueva Fernández de Córdoba, Duque de Medinaceli, y seguidos por su viuda Dª María del Carmen Pérez de Barradas, condesa de Valdelagrana, como administradora testamentaria de aquél, en el Juzgado de 1ª Instancia de Igualada, en 23 de agosto de 1867 y en la sala

2. Bernardo Josep LLOBET: *Genealogía de la nobilísima Casa de Cardona*, Editorial A. Lacaballeria, Barcelona (1665).
3. JOSÉ ESTRUCH BERTRAN: *Guía del Partido Judicial de Igualada*, Escuela de Artes y Oficios, Igualada, julio de 1889, p. 27.

primera de lo civil de la Audiencia de Barcelona, en 9 de diciembre de 1896, en pleitos contra el Ayuntamiento de la Pobra de Claramunt y otros. El Tribunal Supremo se ha formado su juicio y declara que el señorío no era territorial y solariego y se determina en el fallo la naturaleza jurisdiccional del señorío, con afectaciones por el decreto de 6 de agosto de 1811, emanado por las Cortes de Cádiz y por la leyes de los años de 1823 y 1837. Así por nuestra sentencia, que se publicará en la «Gaceta de Madrid» e insertará en la «Colección legislativa»».

Recordarem que el domini jurisdiccional del Castell de Claramunt, amb la capitalitat de la baronia de la Conca d'Òdena, fou mantingut actiu pels senyors de Claramunt, del segle IX al XIII, i continuat pels pobles de Cardona, del segle XIV al XVII, i finalment, pels ducs de Medinaceli, els segles XVIII i XIX, amb un territori de 165 km², que afectava vuit poblacions: la Pobra de Claramunt, Capellades, Carme, Castellolí, Montbui, Òdena, la Torre de Claramunt i Vilanova del Camí. Les respectives esglésies parroquials foren sufragànies de Santa Maria del Castell de Claramunt.

El vassallatge dels habitants baronials era periòdicament renovat per unes compareixences personals en el Castell de Claramunt, on s'havien de declarar totes les possessions i registrar-les en les Capbreuacions, pels efectes dels pagaments dels delmes de les collites i dels lluïsmes en les transaccions de les finques. Sempre s'hi feia constar que els senyors castellers tenien i exercien «tota la jurisdicció civil i criminal, alta i baixa, el mer i mixt imperi, i tota la senyoria i que les presons són al Castell de Claramunt». Efectivament, un dels signes de la jurisdicció baronial era la força patibulària, com a instrument per aplicar les penes de mort, imposades en el tribunal feudal. Encara subsisteix el topònim de les Forques, en el lloc on eren plantades, a l'indret de les cingleres del Grau, a l'altra banda del riu Anoia i al repeu de la munyanya dels Mollons i al davant de l'antic camí reial.⁴

Segons un document conservat a l'arxiu capitular de Vic, la primera notícia de l'existència del Castell de Claramunt correspon a una butlla en paper de l'any 978, quan el Papa Benet VII (974-983), que fou el número 135 dels pontífexs, es va adreçar al bisbe Fruïà de Vic (972-993). En aquesta comunicació es confirmaven els dominis del bisbat vigatà i les fronteres amb les demarcacions veïnes, entre les quals es troba el que fou el més primerenc esment del Castell de Claramunt (Castrum Claromonte). Segles endavant, el Papa Benet XIV, el número 247 en el govern de l'Església, el

4. Josep RIBA I GABARRÓ: «Centenari de l'extinció del règim feudal al Castell de Claramunt», *Vida* —Igualada, 2170 (20-08-1998), p. 32-33.

24 d'abril de 1754 va concedir indulgència plenària per als assistents als cultes de la festa de la Invenció de la Santa Creu, que se celebrava el 3 de maig, al Castell de Claramunt. Aquest pontífex fou el més destacat del segle XVIII i l'any 1753 va establir un concordat amb Espanya.⁵

La superstició que pedregaria durant l'any si era el Rector a la Pobra el qui oficiava la cerimònia de la benedicció termenal, en la festa de la Santa Creu, des del padró de beneir, situat en el clos casteller, segurament que va començar durant l'època del rector mossèn Pau Solà, que va regentar la parròquia en el període més llarg rectoral fins a 57 anys, des del 1748 fins a la seva mort, l'any 1805. Per tant, era molt probable que durant més de mig segle, en alguna ocasió hi hagués alguna pedregada, que degué ser el pretext per suposar que tornaria a pedregar en alguna altra ocasió.

Per allunyar el perill de les pedregades, des del primer quart del segle XIX, es va iniciar el costum d'encarregar la cerimònia de la benedicció a un religiós foraster, generalment els d'Igualada, i foren els frares Caputxins i també els Escolapis els qui foren demanats per a impartir la benedicció, que era general per a tots els pobles de la baronia de la Conca d'Òdena, que en el Castell de Claramunt, hi havia tingut el centre administratiu de la jurisdicció senyorial dels ducs de Cardona i dels ducs de Medinaceli, que va durar gairebé una desena de segles.⁶

En el llarg i dur trasbals que en tots els aspectes va comportar la Guerra del Francès (1808-1814), no es va alterar la celebració dels actes tradicionals de la festa de la Santa Creu, a les dependències del Castell de Claramunt, i, malgrat aquelles difícils circumstàncies, es va mantenir la subvenció municipal. Així, el 3 de maig de 1810, el frare caputxí d'Igualada, Pare Gaietà, va cobrar de l'Ajuntament pobletà la quantitat d'una lliura i 10 sous per la missa i la benedicció termenal. El 3 de maig de 1811, el clavari municipal va pagar la quantitat de quatre pessetes, en moneda napoleònica, encunyada a la seca de Barcelona, al sacerdot igualadí que va pujar al Castell per a celebrar la missa i beneir el terme municipal. En un document de 30 de maig de 1809, de la Junta Superior del Principat, conservat a l'Arxiu de la Corona d'Aragó, fou emprat el singular topònim de «la Pobra del Castell de Claramunt», que ni abans ni després no hem trobat.⁷

5. Josep RIBA I GABARRÓ: «Dos papes de nom Benet i el Castell de Claramunt», *Butlletí l'Ajuntament Informa*, 39, d'abril-maig de 2006, p. 18.
6. Josep RIBA I GABARRÓ: *Feudalisme i toponímia de la Pobra de Claramunt*, Ajuntament de la Pobra de Claramunt, 1999, p. 59-60.
7. Josep RIBA I GABARRÓ: «Contribucions de l'Anoia contra l'ocupació napoleònica. El cas de la Pobra de Claramunt (1808-1814)», *Miscellanea Aqualatensia*-13 (2009), p. 208-221.

Des del començament del segle xx, ja tornaren a oficiar els rectors pobletans, que foren els qui farien les benediccions termenals; es considerarà que en realitat les variacions del temps de durant l'any i dels fenòmens atmosfèrics no depenien pas de les facultats de cap rector ni de cap altre religiós, i per tant la superstició quedà com una recordança anecdòtica, de les moltes coses del passat, i bones per explicar.

LA CARRETERA DEL CASTELL

Segons una escriptura de 28 de novembre de 1913, feta a Capellades, pel notari de Piera José Tresguerras Barón: «D. Bartolomé Costas y Adam, fabricante de papel, vende a perpetuidad, una pieza de tierra yerma, antes viña, de cabida tres jornales y medio, equivalentes a una hectàrea, 61 áreas y 36 centiàreas, del termino de la Pobra de Claramunt, en la partida del “Castell”, por el precio de mil doscientas cincuenta pesetas, a Dª Enriqueta Miquel y Mas, de veinte años de edad, soltera, sin profesión especial, vecina de Capellades, domiciliada en la calle del Pilar número cuatro, debidamente emancipada por su padre D. Antonio Miquel y Costas, fabricante de papel, vecino de Capellades, en escritura otorgada en la misma villa, ante el citado notario y registrada dicha emancipación en el Juzgado municipal de Capellades, el día tres de diciembre de mil novecientos trece. Igualada, diez y seis de enero de mil novecientos catorce. Dª Enriqueta Miquel y Mas, es dueña de esta finca, y junto con otras tres fincas más y una servidumbre, la dona a su hija Dª María del Carmen Escasany y Miquel. Igualada, veinticinco de septiembre de mil novecientos sesenta y uno».⁸

Segons una escriptura de 28 de novembre de 1913, feta a Capellades, pel notari de Piera José Tresguerras Barón: «D José Romeu Margarit, vende el censo de una pieza de tierra, actualmente yermo y roquizos, antes viña, de cuatro jornales de mulos, equivalentes a una hectàrea, 87 áreas y 84 centiàreas, a Dª Enriqueta Miquel y Mas, por el precio de trescientas cincuenta pesetas y situada en la partida del “Castell” del termino de la Pobra de Claramunt. Añade también lo que durante siglos havia sido al parecer recinto de un castillo, según los vestigios y forma, la pequeña meseta de la montaña, que un parcerero de “rabassa morta”, D. Mariano Riba Lluciá, tenía por escritura de establecimiento de 4 de diciembre de 1859, que el vendedor D. José Romeu la había tenido plantada de viña y cultivado cepas antes de la filoxera,

8. Registre de la Propietat d'Igualada, finca 526, inscripció 9^a. Tom 415, llibre 22, folis 117 i 118, de la Pobra de Claramunt.

pagando al vendedor partes de frutos de la desaparecida viña por esta meseta y el resto de la finca todo yermo, ha tenido en arrendamiento de las yerbas para el pasto del ganado, de los que el arrendatario le ha venido satisfaciendo el precio convenido, por cuya causa también efectuó la transmisión a favor de la señora compradora, a suerte y ventura de cuantos derechos y acciones puedan pertenecerle en la citada meseta a fin de que se lo haga valer.

»D. José Romeu Margarit también vende a Dª Enriqueta Miquel y Mas, una pieza de tierra, toda yerma y rocas, de 63 áreas y 44 centiáreas, en la partida del Castillo, por el precio de quinientas pesetas. La finca de este número 987, en unión con del número 994, han pasado a constituir la número 1094. Igualada a dieciseis de enero de mil novecientos catorce. Dª Enriqueta Miquel y Mas, hace donación del censo y de la finca descrita, a su hija Dª María del Carmen Escasany y Miquel la cual acepta agradecida y que inscribe su título de donación, por una escritura otorgada en Barcelona, de veinte de julio último, ante el notario D. Joaquín Ontuño Montoto. Igualada, veintiocho de septiembre de mil novecientos sesenta y uno».⁹

Segons una escriptura feta a Capellades el 15 de desembre de 1913, pel notari de Piera, José Tresguerras Barón: «Los madre Dª Ana Valls y Valls, viuda, e hijo D. Antonio Lluçia y Valls, casado, labrador, vecinos de la Pobra de Claramunt, venden perpetuamente, una finca rústica, parte viña, con algunos olivos, y parte yerma, de ocho jornales, equivalentes a cuatro hectáreas, 16 áreas y 9 centiáreas, situado en el término de la Pobra de Claramunt y partida Soleras del Castell, vulgarmente la Costa del Castell, que linda en parte con el Manso del Pujol y con una pieza de tierra del Cargol, a favor de Dª Enriqueta Miquel y Mas, de veinte años de edad, soltera, sin profesión especial y vecina de Capellades, debidamente emancipada por su padre D. Antonio Miquel y Costas, mayor de edad, fabricante, por el precio de tres mil pesetas. Los vendedores, para sí y los suyos, conceden la facultad y autorización para rectificar y ensanchar hasta la amplitud de cinco metros, sin contar la anchura de las cunetas, de la carretera que exista desde la era de trillar del Manso del Pujol, siguiendo el parage llamado el Clot de las Garrigas, hasta el límite de la propiedad de los propios vendedores, en todo el trayecto y longitud que comprende, sin indemnización alguna por el terreno que ocupe la rectificación del trazado de la carretera, ni por los árboles y las cepas que se destruyan. Asimismo para rectificar en una anchura de cinco metros y tomarse el desarrollo necesario para una mayor suavidad de la pendiente, en el

9. Registre de la Propietat d'Igualada, finca 987, inscripció 2^a. Tom 604, llibre 27, foli 95. Finca 994, inscripció 3^a. Tom 604, llibre 27, foli 131. Finca 1094, inscripció 2^a. Tom 757, llibre 33, foli 100, de la Pobra de Claramunt.

trozo de la carretera que pasa o se construya por su finca desde la carretera de Igualada a Sitges, hasta el collado, en que hay la era de trillar sin que tenga que abonar indemnización alguna por el terreno que ocupe, pero debiendo abonar el importe de las cepas que se destruyan con la obra. Igualada, a veintitrés de mayo de mil novecientos catorce. Esta finca, con otras tres fincas más y una servidumbre, la dona a su hija Dª María del Carmen Escasany y Miquel. Igualada, veinticinco de septiembre de mil novecientos sesenta y uno».¹⁰

Segons una altra escriptura feta a Capellades el 16 de gener de 1914 pel notari de Piera, José Tresguerras Barón: «D. José Romeu Margarit, vende a Dª Enriqueta Miquel y Mas, de veinte años de edad, soltera, y en su nombre y como representante legal de la misma, a su padre, D. Antonio Miquel y Costas, vecinos de Capellades, una finca, el derecho de percibir frutos de otra y el establecimiento de servidumbre perpetua de paso y construcción de un camino para transitar toda especie de vehículos, con facultad de plantar árboles y arbustos en cada uno de los lados en toda su extensión, de cinco metros de anchura, además de la que ocupen las cunetas, de longitud cuatrocientos metros aproximadamente, a cuanto alcance el trazado que al efecto se replanteará, que comprenda desde Poniente a Noroeste en la parte roquiza y yerma de la montaña, siendo la superficie de la servidumbre de dos mil metros cuadrados.

»Se otorga el establecimiento bajo las siguientes estipulaciones: A) La construcción y conservación de la carretera, sus cunetas y la plantación de árboles, correrà siempre a cargo y cuenta de la Sra. compradora. B) El vendedor y sus sucesores, poseerán siempre el dominio del terreno y en todo tiempo podrán utilizarse el paso en vehiculo y a pié, o con cuadrúpedo, en todo el trayecto de carretera que comprende solo el terreno que abarca la servidumbre, pero no podrá autorizar a nadie más la facultad que se ha reservado. El precio de esta servidumbre es de cincuenta pesetas y todo junto el de quinientas pesetas. En su virtud, D. Antonio Miquel y Costas, inscribe el titulo o derecho de servidumbre a favor de su hija Dª Enriqueta Miquel y Mas, en los términos expresados. Igualada, diez y seis de enero de mil novecientos catorce. Dª Enriqueta Miquel y Mas, adquirió el derecho de servidumbre por compra, según la inscripción 4^a, la dona a su hija Dª María del Carmen Escasany y Miquel, la cual acepta e inscribe su título de donación sobre el expresado derecho. Igualada, veinticinco de septiembre de mil novecientos sesenta y uno».¹¹

10. Registre de la Propietat d'Igualada, inscripció 2^a, finca 1090. Tom 757, llibre 33, folis 62 i 63, de la Pobra de Claramunt.

11. Registre de la Propietat d'Igualada, finca 596, inscripció 4^a. Tom 260, llibre 12, folis 89 i 92, de la Pobra de Claramunt.

La futura segona marquesa de la Pobla de Claramunt, en data 18 de març de 1915, va tramitar la següent instància: «Dª Enriqueta Miquel y Mas, propietaria, soltera, de vintiu anys de edat, natural y vecina de Capellades, con la capacidad legal para regir su persona y bienes, en virtud de la escritura de emancipación que otorgó su padre D. Antonio Miquel y Costas, ante el notario de Piera D. José Tresguerras Barón, en veintiocho de noviembre de mil novecientos trece, expone que es propietaria de la mayor parte de los terrenos de la montaña a cuya falda está situado el pueblo de la Pobla de Claramunt y que en su cumbre siglos atrás había edificados un Castillo y una Iglesia, que desde tiempo inmemorial están completamente arruinados, existiendo únicamente en pie un cubierto pobre y destartado que sirve de capilla para la veneración de una imagen de Santa Margarita y en la que se celebra una vez al año el santo sacrificio de la misa, el día 3 de mayo, con motivo de la bendición de aquella altura.

»Sugiere la exponente la idea de reedificar la antigua iglesia, con la misma belleza arquitectónica que ofrecen los vestigios de las ruinas, al propio tiempo que piensa en reedificar el Castillo que contiguo había existido, pero considera un obstáculo para la realización de estos pensamientos el no tener la propiedad de aquella Iglesia para invertir cantidades de alguna importancia.

»Suplica se digne conceder a la recurrente la propiedad de la capilla y de las ruinas anejas sitas en lo alto del monte denominado Castillo de la Pobla de Claramunt. Barcelona, 18 de marzo de 1915».

El 8 de abril de 1915, el rector de la Pobla de Claramunt, mossèn Ramon Pujol, va informar favorablement la petició de la Sra. Enriqueta Miquel i Mas, i el 9 i el 16 d'abril següents, el Degà de l'Arxiprestat de Piera, mossèn Joan Llombart, també va signar «que juzgo procedente acceder a la súplica de la interesada». Cal considerar que si les autoritats eclesiàstiques dels llocs estigueren a favor del canvi de la propietat, era per la llarga situació de descurança que presentaven el Castell i l'església. Però, el bisbe de Barcelona, el Dr. Enric Reig i Casanova, tingué una reacció taxativa: «Dígase a la interesada que no estimamos conveniente en acceder a lo que solicita. El Obispo, Barcelona 12 de mayo de 1915».¹²

En la nova carretera oberta, que serpentejava per la muntanya, pel seu vessant de llevant, hi podrien accedir els carruatges i després també els automòbils. Així quedarien abandonats els camins de vianants i de ferradura dels segles anteriors, que havien facilitat l'accés al Castell, tot caminant a peu, dalt de cavall i per a transportar les càrregues a bast amb les mules, quan el Castell estava habitat.

12. ADB. Documentació de l'Arxiu Diocesà de Barcelona.

Hi havia hagut un camí que des del nucli urbà pobletà feia giragonses pel vessant de ponent del roquissar del Cargol i que enllaçava amb un altre camí que des d'Igualada passava per les carenes vilanovines de la Guàrdia i les pobletanes de les Socarrades, tot passant pel dessota de la torre de l'Homenatge i arribava fins al portal principal del Castell, situat a migdia, en un contrafort al costat de la capella de Santa Margarida, i que durant massa anys estigué sense que ningú hi posés unes portes per deixar tancada la fortalesa, amb tot i estar ben necessitada de protecció.

En les escriptures del anys 1913 i 1914, on era especificat que es faria una carretera fins al Castell, es detallava que la calçada hauria de tenir cinc metres d'amplada, a més dels espais per a les cunetes. Però posats a la feina de l'esplanació, per la duresa del subsòl rocós, el trajecte es va reduir a una amplada més estreta i sense cunetes, i es deixà amb una amplada d'uns quatre metres, més o menys segons els trams i amb els giravolts més folgats. La pedra arrencada fou ben aprofitada per a bastir els marges de suport dels desnivells de molts llocs del recorregut.

També en les escriptures notariales dels anys 1913 i 1914, pel que feia a la carretera que pujaria cap al Castell, es feia la previsió «de la carretera que pasa o se construya, para una mayor suavidad de la pendiente, hasta la era de trillar del Manso del Pujol, desde la carretera de Igualada a Sitges».

Aquella variant de la carretera va quedar pendent de construir durant quaranta anys, fins a l'any 1954, quan es va rebre una subvenció de cinquanta mil pessetes, del Ministerio de Trabajo, assignada a la Comisión de Paro Obrero, aconseguida per les gestions de l'alcalde Joan Romaní i Esteve i de la marquesa Enriqueta Miquel i Mas.

Les informacions periodístiques explicaven la novetat:

«En la pasada semana el contratista local don Francisco Aguilera se adjudicó las obras de la construcción del primer tramo de la carretera del Castillo, que en el barrio de Les Figueres enlazará con la carretera general de Igualada a Sitges y Martorell. La puesta en servicio de esta carretera será de alto interés turístico para la cómoda subida hasta el Castillo, pudiendo gozar desde su altura de las magníficas panorámicas comarcales».¹³

«Carretera del Castillo. La pasada semana dieron comienzo las obras de la explanación del primer tramo de la carretera al Castillo, costeadas por el Estado y lo hacemos constar para que se guarde la memoria de esta feliz mejora».¹⁴

13. Josep RIBA I GABARRÓ: «Comarcales. Poble de Claramunt», *Igualada*, 649 (20-05-1954), p. 4.

14. Lluís MARTÍ I PUNTAS: *Vida Parroquial* (29-08-1954), p. 1.

Tant la carretera, com les restauracions i les millores fetes al Castell i a totes les seves dependències, també han beneficiat el patrimoni religiós. Des dels temps comtals, la parròquia de Santa Maria de la Pobla de Claramunt pertangué al bisbat de Barcelona i al Deganat de Piera, fins que des del primer d'octubre de 1957 fou incardinada al bisbat de Vic i a l'Arxiprestat d'Igualada. En efectuar les reparacions del Castell, també foren atesos els desperfectes dels absis de l'església romànica, amb la refeta de l'arrencada del tercer, que havia restat abatut des de l'any 1463, en la guerra del monarca Joan II i la Diputació del General, i es va repassar la capella gòtica de Santa Margarida.¹⁵

UNA FAMÍLIA NOBILIÀRIA

Els registres de les escriptures dels anys 1913 i 1914, referents a les compres dels terrenys de la muntanya del Castell de Claramunt, semblaven una mena de setge, ja que els nous propietaris de les finques adquirides, que eren Antoni Miquel i Costas i la seva filla Enriqueta Miquel i Mas, pels quatre punts cardinals feien les partions que tocaven les parets i les muralles castelleres. Un aspecte a remarcar-hi és que alhora havien adquirit la servitud a perpetuïtat per obrir una ampla carretera fins al Castell, que abans era inexistent.

L'interès pel Castell també es va manifestar aleshores, en encarregar un seguit d'obres de reparacions en les dependències de la fortalesa que es trobaven afectades per desperfectes. Si de tot plegat n'esperaven una recompensa, aquesta es va fer esperar, llevat de la de sentir-se com uns amos de la muntanya i del Castell.

Per un reial decret de 14 de desembre de 1925, el rei Alfons XIII atorgava a Antoni Miquel i Costas, com a industrial de Catalunya, el títol nobiliari de marquès de la Pobla de Claramunt. Havia nascut a la Torre de Claramunt el 24 de novembre de 1845, i a l'endemà fou batejat a l'església de la Pobla de Claramunt. Va morir a Madrid el 15 de gener de 1927, i tres dies després era enterrat al cementiri de Capellades. Fou cofundador, amb els seus germans Llorenç i Pau, de l'empresa «Miquel Costas & Miquel», fabricants de paper de fumar i exportadors a Amèrica Central i del Sud.

La segona marquesa de la Pobla de Claramunt fou la seva filla Enriqueta Miquel i Mas, nascuda a Capellades el 29 de juliol de 1893, amb la titularitat des d'una carta de successió de 28 de juliol de 1927. La tercera i

15. Josep RIBA I GABARRÓ: *Feudalisme i toponímia de la Pobla de Claramunt*, p. 57.

actual marquesa és la seva filla María del Carmen Escasany i Miquel (familiarment anomenada Mary), amb la titularitat des d'una carta de successió de 28 de març de 1978, i hereva de les finques de la muntanya del Castell de Claramunt, des de l'any 1961, per donació materna.¹⁶

La concessió del títol marquesal no tenia cap vinculació amb el Castell de Claramunt, però, això no obstant, la família dels Miquel es van considerar els propietaris del Castell i ho volien fer creure, segons les seves interpretacions escripturals, fins que els legalismes institucionals varen dirimir que la titularitat del Castell de Claramunt no era ni una propietat privada, ni tampoc municipal, i que hi prevalia la titularitat de l'«Estado Español», després de les abolicions jurisdiccionals i senyorials. Així que el Castell de Claramunt ningú no el podria vendre ni tampoc comprar. Però sí que l'Estat, per una evolució política general, va poder transferir-lo a la Generalitat de Catalunya i encomanar-ne la gestió a l'Ajuntament de la Pobla de Claramunt, que es cuida de conservar-lo, vigilar-lo i rebre les visites del públic, amb uns recorreguts ben guiats.

Altres aspectes relacionats amb la família marquesal foren els següents: «En el año 1931 se estaban dando los últimos toques al edificio del grupo escolar “Marqués de la Pobla”. La señora Balbina Mas, viuda de Antonio Miquel y Costas, en el mes de julio, hizo donación al Ayuntamiento de Capellades. Llegó el 8 de septiembre y salió el Ayuntamiento en Corporación y seguidos de una gran multitud se dirigieron al lugar donde está enclavado el nuevo grupo escolar. Allí el Sr. Domingo Sugranyes, arquitecto y autor del proyecto y director de las obras, en nombre de la Sra. Marquesa, hizo donación del edificio y terrenos anexos al Ayuntamiento y al vecindario. El día 12, la Marquesa, recibía al alcalde Pablo Vich y a los tenientes de alcalde Alfonso Vergés y Francisco Costa. La señora Balbina Mas dijo textualmente: “Con la donación de las nuevas Escuelas, no he hecho más que cumplir los deseos de mi difunto esposo y por ello llevan su nombre”. Capellades no ha sabido pagar su “deuda”, porque no es suficiente el pequeño tributo de dar el nombre de “Paseo de Antoni Miquel y Balbina Mas”, a la calle de nuestra villa en donde se halla el nuevo grupo escolar ahora inaugurado»¹⁷.

«Ha sido totalmente desmantelado el majestuoso jardín que rodeaba la señorial residencia y derruida ésta también, de don Antonio Miquel y Costas y de Doña Balbina Mas y Santacana, consortes y primeros marqueses de

16. Armand de FLUVIÀ I ESCORSA: *Repertori de grandeses, títols i incorporacions nobiliàries de Catalunya*, Arxiu Nacional de Catalunya, Sant Cugat del Vallès, 1998, p. 69.

17. Alfonso VERGÉS COSTA: «Capítulo para la historia de Capellades», *Igualada*, 1299 (14-08-1965), p. 4.

la Pobra de Claramunt, y se están dando los últimos toques para dar salida a la proyectada nueva vía que unirá las calles de Nuestra Señora del Pilar y la de José Antonio Primo de Rivera, que es una reforma y un proyecto solicitado por la sociedad “Capelló S.A.”. (La casa de los marqueses era popularmente conocida como la Torre del Guenyo).»¹⁸

En el reportatge d’una coneguda revista de societat recopilaven molts detalls d’una residència ducal de Marbella: «Presiden la entrada un pedestal con un Cristo románico del siglo XII, procedente del Castillo de la Pobra de Claramunt y el escudo de la casa de Sevilla, con tres flores de lis representativas de la dinastía Borbón».¹⁹

No sabem explicar com una imatge pobletana ha fet tants quilòmetres, i que hagin passat vuit segles, per anar a quedar com un objecte decoratiu. Entre moltes suposicions, pot haver-hi la procedència d’una donació del segle XX, però, en canvi, sí que tenim la certesa del parentiu dels ducs de Sevilla amb els marquesos de la Pobra de Claramunt:

«El pasado 10 de mayo, la casi totalidad de la nobleza española, se citó en casa de los marqueses de la Pobra de Claramunt, en la Castellana de Madrid, para celebrar el compromiso matrimonial, entre su nieto Francisco de Borbón y Escasany, duque de Sevilla y la condesa alemana Beatrice von Hardenberg, que se habían conocido el año pasado en Marbella. Se casarán el próximo 7 de julio, en el castillo de la familia de Beatrice, que poseen en Baden-Baden».²⁰

Per a centrar els antecedents familiars potser caldria remirar una esquela retrospectiva: «Don Ignacio Escasany Auzeil, marqués de la Pobra de Claramunt, caballero de la Soberana Orden de Malta, de la de San Lázaro de Jerusalén, de la Real Hermandad del Santo Cáliz de la Nobleza de Valencia, del Real Estamento Militar de la Nobleza de Gerona, etc. Falleció en Madrid el 14 de noviembre de 1973. Su esposa Enriqueta Miquel y Mas, marquesa de la Pobra de Claramunt; hijas María del Carmen y Helena Escasany y Miquel; nietos Francisco de Borbón y Escasany, duque de Sevilla; Beatrice von Hardenberg, duquesa de Sevilla; Alfonso de Borbón y Escasany y demàs familia».²¹

18. Comarcales: «Capellades», *Igualada*, 1147 (14-01-1964), p. 3.

19. Marta GORDILLO: «La duquesa de Sevilla en su residencia de Marbella», *¡HOLA!*, 3080 (21-08-2003), p. 5-8. També a Xavi DOMÈNECH: «Un sancrist de la Pobra apareix a Marbella», *Diari d'Igualada*, 4446 (12-09-2003), p. 22-23.

20. Revista *Lecturas*, 1101 (25-05-1973), p. 19.

21. Diario *ABC*, Madrid (18-11-1975), s.p.

«Falleció recientemente en Madrid, el 15 de enero de 1927, el Excmo. Sr. Don Antonio de Miquel y Costas, marqués de la Pobla de Claramunt, una relevante personalidad de la industria catalana, universalmente conocido y respetado, por sus excepcionales dotes personales y de carácter bondadoso y sencillo. Fundador de la Sociedad “Miquel Costas y Miquel”, dió un gran impulso a la industria papelera y una continuada labor en pro de la expansión comercial española en Hispanoamérica. Condecorado con las medallas de Plata al Trabajo y de Oro de Ultramar. Los funerales y entierro se efectuaron en Capellades».²²

RECULL DE REFERÈNCIES PERIODÍSTIQUES

«El Castell de la Pobla. Sobre una estratègica muntanya i rodejat per un boscatge d'ametllers, s'alcen les monumentals runes del Castell de Claramunt, famós en la història, semblant a l'osamenta d'un gegant que fa esforços titànics per a seguir en peu més enllà del temps de la seva dominació. L'imponent grandesa, la magestuosa presència dels murs, descarnats pels pics dels pagesos que sofrien la seva bàrbara dominació, pregonen que fou aquest castell el primer en importància entre tots els que els senyors feudals tingueren en el nostre antic reialme. Al seu insòlit poderiu, no interromput durant varis segles, hi dedica especial atenció, l'historiador, auxiliat per l'arqueòleg i l'artista. Més tots aquells alardos de poderiu i de grandesa queden reduïts avui a unes memorables ruïnes i que pregonen orgullosos el què foren: una artística porta romànica, finestral gòtics, voltes de pedra, soterranis, cisternes, torres, capella i muralles que dormen, servint de coixí a l'aura i a les violetes silvestres».²³

«Aplec Excursionista de Catalunya. En la VI edició, se celebrà al castell de Claramunt, el 6 de maig de 1923, organitzat pel Club Muntanyenc (Societat de Ciències Naturals). El tren especial fou rebut per una xardorosa ovació per la gentada aplegada a l'estació de la Pobla, a la qual corresponderen els excursionistes amb uns “visques” i oneig de banderes i voleiar de mocadors. Es pujà al Castell, on una gentada immensa s'atapeïa per tots els indrets. Es digué missa a la petita capella, i després en el pati, hi parlaren Timoteu Colomines, Ventura Gassol, Rafael Cardona i Joan Monllor. A continuació, la coral de la Pobla de Claramunt entonà “l'Empordà”. Es de-

22. *Revista de Oro*, Madrid (enero de 1927), p. 53.

23. Maria VALENTÍ: «El Castell de la Pobla», *El Pervindre de la Pobla*, número 1, setembre de 1922, p. 1.

vallà més tard a la Pobla, on se celebrà l'àpat de germanor i a continuació l'agrupació coral poblenca obsequià els excursionistes amb un concert. S'anà encara a Capellades a visitar l'Abric Romaní, on el Dr Serradell donà una lliçó geològica i prehistòrica, posant de relleu la significació de l'abric. Aquest aplec de la Pobla de Claramunt i al seu Castell, fou la darrera manifestació pública de la Lliga d'Entitats Excursionistes de Catalunya i deixà un record agredolç. Pocs mesos després, va tenir lloc el cop d'estat del general Primo de Rivera, el qual deixà inoperant l'organisme indicat». ²⁴

«Excursió de l'Orfeó de l'Ateneu. El 15 d'octubre de 1933, els components de l'Orfeó de l'Ateneu Igualadí de la Classe Obrera, fundat l'any 1932 pel mestre Joan Just, vingueren d'excursió al Castell de Claramunt, i a la plaça gran escoltaren una conferència sobre l'excursionisme i la cançó popular de la qual extractarem alguns paràgrafs: “És en aquest lloc precisament, un dels millors, per parlar de coses populars. Aquest castell, que cada pedra guarda d'una manera egoïsta i freda com un avar, un bocí de la nostra història. Nosaltres venim avui a reivindicar la història d'aquest castell per uns altres camins de la cultura: l'excursionisme i el cant, i aquestes dues fites ens porten a relacionar-nos amb els altres éssers que lluiten per conquerir un ideal comú. Cal emprendre una tasca urgentíssima per a salvar la riquesa musical dels muntanyencs de tot el món, actualment en gran perill davant la invasió de la ràdio i el fonògraf. Em refereixo en concret a la recollecció de tradicions, llegendes, corrandes, sàtires, balls i cançons populars, d'aquelles tan belles, senzilles i fresques de la nostra terra, que cantaven els nostres avis i així podríem cantar-ne més i potser de millors”». ²⁵

«El Castell de la Pobla. He baixat del Castell amb l'ànima dolorida. Vivim un temps en què es coneix i estima la vàlua del passat; la paraula cultura es broda amb lletres d'or a tots els penons polítics i socials. I alhora hi coincideix el mal tracte del nostre patrimoni històric per mans dels fills del mateix poble. El Castell de Claramunt és bé prou conegut dels igualadins; a la nostra comarca és segurament l'únic que encara aguanta arrenclerades unes pedres venerables. Sa grandiosa construcció permeté donar abundosa part de son valer artístic i històric; empró, encara dalt del cim de Claramunt, relíquia dels arts romànic i gòtic, ens mostra el què foren en temps passats: torres de defensa, presons, sales militars, esglésies, portalades, ...

24. Josep IGLÉSIES: *Enciclopèdia de l'excursionisme*, v I, p. 684-686, Rafael Dalmau, editor, Barcelona (1964). També el fullet de l'aplec, per la Societat de Ciències Naturals, 16 pàgines.

25. Antoni BORRÀS I QUADRES: «L'excursionisme i la cançó popular», *L'Igualadí*, números 27, 28 i 29, del 14, 21 i 29 d'octubre de 1933, p. 2, 2 i 1, respectivament.

»Però, justament en dies en què fem escarafalls de barbarismes i de la incultura, la nostra joventut pel plaer de destruir, en manifestació irracional, que abaixa l'home amb la força d'una bèstia, no s'atura davant la llibertat sagrada i el respecte que es mereix el nostre patrimoni artístic. Les profanacions que hem de consignar començaren l'any 1930. Inscripcions de doctrines socials, que encara s'hi poden llegir, coincidiren amb els panys violents. Arreglats convenientment, de nou sigueren desmarxats, evidenciant la petita resistència d'uns ferros en aquell lloc solitari.

»A la capella de Santa Margarida, s'hi palesà el sectarisme l'any 1932. El Crucifix que presidia l'altar fou violat, deixant la creu sola, sense la imatge de Jesucrist. L'ara en que es posen els corporals per a celebrar-hi la missa, havia sigut també profanada, traient les relíquies dels Sants. La bacina amb que els administradors de la capella aplegaven les almoines el dia de l'Aplec, havia desaparegut, amb sa petita imatge de Santa Margarida. Finalment, al frontal de l'altar s'hi llegia aquesta inscripció: «La idea de Déu ha estat la causa de la infelicitat dels homes. Ferrer i Guàrdia». Evidentment, un sectarisme intel·ligent dirigí aquestes profanacions, revestides de cultura extremista.

»Aquell sentiment sectari d'ara fa dos anys ha arribat a l'extrem groller. Enguany, potser altres mans, però amb igual ideologia, ja no han aparentat respecte a la cultura d'un poble civilitzat. Portes de ferro es troben doblegades per la força bruta d'unes bromades de mal gust. La imatge de Santa Margarida palesa les burles que ha sofert; bancs, fitaules, i cadires han sigut estellats, pel gust de destruir; l'ara ha desaparegut totalment; el Crucifix ha sigut novament violat; objectes per al culte han desaparegut o es troben maltractats, i, finalment, el paviment i les rajoles de varis llocs de la capella són destrossats.

»¡Pobre cim de Claramunt, a l'embat lliure de totes les ideologies! El teu passat aquestes malvestats sols les recorda en l'ordre dels teus enderrocs, disculpables en part per raons estratègiques en les guerres. La destrucció més pariona a la dels nostres dies és la que sofrí aquest Castell, juntament amb tants d'altres de la nostra comarca, al segle x^e, en les invasions dels alarbs. A n'aquests destructors, la història els diu barbres. ¿Quin mot pertoca als del culte segle xxe?». ²⁶

En un programa de mà, repartit a tota la població i fet per la impremta Bertrán de Capellades, s'anunciaven uns «Actos religiosos para el domingo 17 de noviembre de 1940: a las siete y media de la mañana, misa de comunión general, en nuestro Templo, que la Providencia divina nos conservó.

26. Pere BOSCH: «El Castell de la Pobra», *Diari d'Igualada*, 857 (27-04-1934) a la portada.

A las once, celebración de la segunda misa en la capilla de Santa Margarita del Castillo de Claramunt. El coro parroquial cantará la Misa de Angelis gregoriana. A continuación, una lección del círculo de estudios de la Acción Católica local, que consistirá en una conferencia acerca del pasado histórico de nuestro Castillo».

«L'església del Castell està tota enrunada i embrutada per mans barroeres, que han deixat el senyal de la seva incultura, en forma de signatures dintre les parets de l'església indefensa. Anant als fets, podem dir avui que ja hi ha un projecte de restauració, i s'ha format una comissió encarregada de portar a terme dita millora, i que ja s'hi han brindat les primeres ofertes per a poder contribuir a aquesta sentida restauració.»²⁷

PROTECCIÓ ESTATAL I LOCAL

Pel «Ministerio de Educación Nacional» es va publicar un «Decreto de 22 de abril de 1949 sobre protección de los castillos españoles». En els dos articles principals es disposava el següent: «Art. 1º. Todos los castillos de España, cualquiera que sea su estado de ruina, quedan bajo la protección del Estado, que impedirá toda intervención que altere su carácter que pueda provocar su derrumbamiento. Art. 2º. Los Ayuntamientos en cuyo término municipal se conserven estos monumentos y edificios son responsables de todo daño que pudiera sobrevenirles».²⁸

Curiosament, cal observar que aquí a la Pobla de Claramunt, molt abans de l'any 1949, ja s'havien iniciat algunes actuacions de particulars, municipals i entitats, en favor del Castell de Claramunt, que amb el temps portarien a una satisfactòria restauració feta per la Generalitat de Catalunya, encara que fos mig segle més endavant.

L'antiga festa religiosa de la Santa Creu, celebrada el 3 de maig, precisament des de l'any 1949 es convertiria en una jornada de projecció comarcal, i es repartiren arreu uns fulls volants, principalment dirigits a la ciutat d'Igualada. Un parell de mostres d'aquella propaganda: «L'històric Castell de la Pobla de Claramunt, un dia fautor de gestes èpiques i de lluites fratriques, serà des del dia 8 de maig de 1949, una diada d'unió i de germanor comarcal». «Igualadins: la història, la geografia, el paisatge atrauen a la vora del Castell de Claramunt... El seu Aplec del primer diumenge de maig vol fer reviure aquests lligams. A l'Aplec de la Santa Creu, igualadins no hi falteu».

27. A. S.: «L'església del Castell», *El Pervindre de la Pobla*, núm. 2, de juny de 1946, p. 1.

28. *Boletín Oficial del Estado*, núm. 125, de 5 de maig de 1949, p. 2058-2059.

En el programa del diumenge 8 de maig de 1949, s'anunciava com el «Primer Gran Aplec de la Santa Creu», amb els actes acostumats de la benedicció termenal. La missa cantada i una ballada de sardanes. Les festes dels anys següents continuarien com un «Gran Aplec», en tots els primers diumenges de maig, fins a l'any 1956, i des de l'any 1957 en endavant se celebraria el dia 1er de maig, festa de Sant Josep Obrer i diada mundial del treball. Des d'aquesta data foren reforçats els aspectes populars, amb les actuacions de la «Cobla Triomfal» d'Igualada (del 1957 al 1959 i del 1965 al 1968), i les ballades de danses catalanes per l'Agrupació Folklorica Igualadina (del 1957 al 1978), a més de les posteriors amb la «Cobla Igualada» i d'altres de foranes. Cal recordar també les actuacions de la coral «Lira Poblense», del 1953 al 1956. En la diada dels aplecs l'afluència dels visitants fou tan nombrosa que durant tot el dia circulaven trens especials entre Igualada i la Poble de Claramunt.

Les actuacions de l'Ajuntament, de la Parròquia i del veïnat de la Poble, envers la conservació i la millora del Castell de Claramunt foren diverses al llarg dels anys, i s'intensificaren en la segona meitat del segle xx.

El 27 de març de 1949, foren pagades 225,75 pessetes al mestre d'obres Alfred Muntané, per «trabajo y material para arreglar el Castillo». L'any 1950 li foren pagades 877,50 pessetes per «hacer un pavimento en el tejado del Castillo». L'any 1952, foren pagades 4.463,90 pessetes, per «Trabajo y material para reparar la Ermita y embaldosarla», entre moltes altres de posteriors.

Recollirem algunes notes publicades: «Aplec al Castell. La Juventud Parroquial tiene proyectada la organización del “Aplec” para el próximo Domingo 8 de mayo, en colaboración con la Junta de los Administradores y esperamos que todos los feligreses se prepararán para prestar su máximo concurso para el mayor éxito del mismo».²⁹

«El Sr. José Aguilera ha hecho un donativo de 1.000 pesetas a esta Parroquia, como ayuda al plan de conservación y mejoras del Castillo. Agradecidos las ingresamos en la caja de la Juventud Parroquial».³⁰

«Del Aplec. Varios vecinos iniciaron el pasado Domingo, unos traba-

29. Full de *Vida Parroquial*, redactada pel rector mossèn Lluís Martí i Puntas, que fou rector de la Poble de Claramunt entre l'octubre del 1948 i el de 1956. Ardit impulsor de les activitats parroquials, i també molt influent en tots els aspectes de la vida poblejana. També fou un defensor molt actiu dels valors del castell de Claramunt i va millorar la festa de l'Aplec de la «Santa Creu», amb la construcció d'un tendal i un altar portable per a la celebració de la missa a la plaça castellera per a facilitar-hi una major assistència. Fou membre directiu del Patronat del Castell de Claramunt.

30. *Vida Parroquial* (19-06-1949).

jos de desescombros de una de las entradas subterráneas del torreón nordeste y esperamos que hoy unidos a los jóvenes y otros voluntarios se amplien los trabajos. Van a repartirse los programas de la fiesta y se pondrán a la venta los números para el sorteo del “xai” a beneficio de la misma, al módico precio de 10 céntimos el número». ³¹

«Impressions de l’Aplec del Castell. El treball d’un grup entusiasta d’homes i joves deixaren veure el seu fruit, amb una plaça ben condicionada, uns interiors més nets i una entrada subterrània descoberta. Els donatius i algunes ofertes de treball voluntari, fan augurar, si Déu vol, que l’any vinent l’Aplec portarà l’aire nou de la capella restaurada». ³²

«Centre d’Estudis Comarcals d’Igalada. (CECI). Curso 1950-1951. Domingo 22 de octubre de 1950. Actos celebrados en la Poblá de Claramunt, en homenaje al Párroco Rdo. Pedro Bosch, historiador, con una excursión a pie, con salida en la Fuente de Neptuno de Igalada, partiendo hacia Vilanova y el Vilar del Met y siguiendo por la Sierra de la Guardia, para llegar hasta el Castillo de la Poblá de Claramunt, donde esperaba una inmensísima representación de vecinos de la Poblá, para escuchar las explicaciones históricas del profesor de la Universidad de Barcelona y secretario general del CECI, el Dr. Juan Mercader Riba y algunos recuerdan la anécdota de que la conferencia fue pronunciada desde la mesa del altar de la capilla de Santa Margarita». ³³

«Aplec de Santa Creu. Todo el pueblo debe sentirse uno en afianzar por la comarca la idea de que el primer Domingo de mayo se debe ir a la Poblá. Los hombres y jóvenes que voluntariamente quieran ofrecerse para ir a trabajar un par de horas durante los próximos domingos por la mañana, que avisen en la Rectoría.» ³⁴

«Aplec de Santa Creu. La Junta de Administradores, junto con el delegado comarcal de la conservación artística de monumentos y los “Amigos del Art Vell”, previo el estudio de diversas oportunidades, acordaron de celebrar con carácter fijo el “Aplec” el día 3 de mayo. Se han cursado ya los anuncios para Radio Igalada y están próximos a repartir los programas de la fiesta, con el lema: “Si estimes la nostra història, aporta el teu donatiu a la Junta de Restauració del Castell”». ³⁵

31. Ibídem (23-04-1950).

32. Ibídem (14-05-1950).

33. Llibre d’Actes del CECI, foli 51. També a la revista *Vida Parroquial*, 59, de noviembre de 1050, p. 11.

34. *Vida* — Igalada (01-04-1951).

35. Ibídem (22-04-1951).

«Aplec de Santa Creu. Ha coincidido con la fiesta de precepto de la Ascensión. Gracias a varios donativos de amantes de las glorias locales y al trabajo gratuito de diferentes personas, se ha iniciado la restauración de la capilla de Santa Margarita, que es inicio de otros muchos que se ambicionan y por los que esperamos el apoyo pequeño o grande de todos los que buenamente quieran ofrecerlo».³⁶

«Aplec de Santa Creu. Guardamos un buen recuerdo de esta simpática fiesta familiar, celebrada alrededor de los muros del histórico Castillo, con la bendición de la restauración de la capilla de Santa Margarita. Anotamos los siguientes donativos: Eugenio Moragrega, 1.000 ptas; N.N., 500; Antonio Aguilera, 500; Francisco Aguilera, 400; Domingo Martorell, 200; Juan Romaní, 200; Pedro Montserrat, 150; Alfredo Muntané, 100; Luís Ferrer, 100; Juan Llopart, 100; total: 3.250 ptas».³⁷

«Aplec del Castell. Se han hecho cargo de su organización los Señores Administradores de la capilla del «castell», en colaboración de la Juventud Parroquial y según nos han informado cuentan con la cooperación de otros grupos y de particulares, por los que el «Aplec» continuará su auge de popularidad por nuestra comarca. Les felicitamos y creo que todo el pueblo, como en años anteriores, les prestará su colaboración».³⁸

«Patronat del Castell de Claramunt. El seu primer acte cultural es va celebrar el 15 d'agost de 1953, en l'estatge del Campanar Vell (abans Teatre de la Rectoria), amb una conferència de l'historiador igualadí Dr. Joan Mercader i Riba, secretari general del Centre d'Estudis Comarcals d'Igualada, que va dissertar sobre «El Castell de Claramunt durant els segles de l'edat moderna». A continuació l'insigne folklorista Joan Amades va parlar del tema «Excursió llegendària pels castells de la comarca d'Igualada». Les invitacions particulars de la vetllada foren impreses per l'estamper Bas d'Igualada».

«Para el próximo 2 de mayo se està preparando la celebración del tradicional «Aplec de la Santa Creu», en el Castillo de la Poble de Claramunt, que hogao tendrá una excepcional brillantez, con motivo de la bendición de un nuevo y soberbio retablo de Santa Margarita, de notables dimensiones, debido al artista Jorge Alumà y por donación de Jaime Gavarró. También aparecerá una nueva edición de los «Goigs de Santa Margarita», bellamente impresos, por iniciativa del Patronato del Castillo de Claramunt, que se repartiran al precio simbólico de una peseta el ejemplar. Cabe añadir

36. Ibídem (29-04-1951).

37. Ibídem (11-05-1952).

38. Ibídem (12-04-1953).

que la nueva partitura musical es del rector Luís Martí y el dibujo de la santa se debe a Antonio Argelich. En la fiesta tampoco faltará la típica audición de las sardanas y el concierto coral por la “Lira Poblense”. Estará abierta al público la abundante Fuente de agua natural del patio del Castillo». ³⁹

«El Sr. Antoni Aguilera ens parla de l’Aplec. De quasi tota la feina preparatòria se’n cuiden els Administradors de l’Ermita, que són Francisco Aguilera i el seu fill, ja que és una tradició familiar des dels seus avis. I també Ramon Martí i els seus familiars, que es cuiden de l’altar i de la imatge, precisament mort en aquests dies. El cost de l’Aplec és d’unes 1.500 pessetes, que són difícils de fer i amb l’agravament d’una pluja que pot deixar la càrrega d’una meitat» ⁴⁰.

En una invitació general repartida pel poble a mitjan setembre de 1965 es manifestava: «L’any 1953, per un grup de pobletans es va formar el Patronat del Castell de Claramunt, com a filial del Centre d’Estudis Comarcals d’Igualada, i van treballar i van pagar per a la conservació del Castell, durant una sèrie d’anys. Ara s’ha tornat a reprendre la tasca i des de fa algunes festes hi ha una colla que treballa amb delit per netejar i arranjar el Castell i la seva carretera».

«Grup Local d’Amics del Castell. L’acte constitutiu es va fer el diumenge 10 d’octubre de 1965, a la plaça gran del Castell de Claramunt, després de la recepció i les salutacions entre les autoritats locals i comarcals i els directius de la “Asociación Española de Amigos de los Castillos”. Assistència a la santa missa, a la capella de Santa Margarida. A continuació es va baixar al poble i al migdia es va fer la inauguració de la XIII exposició del Cellar d’Art amb el tema “Castells de la Comarca d’Igualada”, amb fotografies inèdites i en color d’Antoni Argelich i de plànols dels castells delineats per l’arquitecte Joan Bassegoda i Nonell, professor de l’Escola Tècnica Superior d’Arquitectura de Barcelona. Després de dinar a l’Hotel Robert, a la tarda, al Cine-Teatre Jardí, una conferència sobre “El Castell de Claramunt” per Luís Monreal Tejada, vicepresident de la secció de Barcelona. Una col·laboració del Cellar d’Art en aquella jornada fou la col·locació d’uns quants rètols de fusta en llocs visibles del Castell, amb advertiments de l’obligació de respectar totes les dependències i els espais castellers, i especialment per als depredadors: “Todos los tesoros ya han sido hallados”». ⁴¹

39. Josep RIBA I GABARRÓ: «Aplec de la Santa Creu», *Igualada*, 644 (24-04-1954), p. 4.

40. *Vida — Igualada* (22-05-1955).

41. Josep RIBA I GABARRÓ: «La Pobla de Claramunt va a constituir su grupo local de Amigos de los Castillos», *El Correo Catalán*, Barcelona (07-10-1965), i *La Vanguardia Española* (07-10-1965). Cal recordar Jaume Gavarró i Castelltort (Igualada 1917— Barcelona

Amb tot i haver establert l'any 1949 que es feia una missa dita de campanya a la plaça gran, del 1962 al 1965, es va celebrar a la capella de Santa Margarida, i en els anys posteriors fou el lloc preferit. Al llarg dels anys s'ha mantingut la quarteta «L'Aplec de la Santa Creu / avui n'és la diada / de beneir el conreu / per tota la contrada».

«La silueta del Castillo de Claramunt, asentado sobre un pétreo alcor de 452 metros de altitud, se divisa desde todos los ángulos de la comarca igualadina. En el “Liber Feudorum Maior”, en el año 977, se menciona a Ratfred de Claramunt y en el “Cartulari de Sant Cugat”, desde el año 986 en adelante es citado repetidamente el “Castrum Claromonte”. En el siglo XIII el Castillo y su jurisdicción feudal, que comprendía a varias localidades a su alrededor, pasó al dominio de los nobles Folc de Cardona, a quienes en el siglo XVII sucedieron los duques de Medinaceli, hasta la abolición de los señoríos en 1811. Se trata de una Fortaleza de amplio perímetro, de la que se conservan la sala principal, la torre del homenaje, otras dos torres rectangulares y numerosos vestigios de las murallas. Los materiales de su arquitectura muestran el primitivo “opus spicatum”, pero en la reconstrucción que siguió al violento derribo del año 1463, durante la guerra contra Juan II, se empleó la piedra tosca, localmente “turo”. Dentro de su recinto hay en pie dos ábsides de la abatida iglesia románica de Santa María, y también permanece la capilla de Santa Margarita, fundada en 1303. En el año 1915 los consortes Antonio Miquel y Balbina Mas, que en 1925 fueron distinguidos con el título honorífico de Marqueses de la Poble de Claramunt, se interesaron por contener el desmoronamiento del Castillo, y en su mayor parte explanaron una carretera de acceso.

»En 1950 se inició en la Poble de Claramunt la celebración del “Día de la Comarca” del C.E.C.I., que consistió en una visita al Castillo, con una conferencia històrica sobre el mismo por el Dr. Juan Mercader, además de otros actos. A raíz del contacto tomado con los elementos locales, en mayo de 1954, se formalizó la constitución del Patronato del Castillo de Claramunt, como filial del C.E.C.I., con esta composición: Presidencia de honor: Doña María del Carmen Escasany Miquel, marquesa de la Poble de Claramunt; Juan Romaní Esteve, alcalde y presidente; Jaime Gavarró Castellort, vicepresidente; José Riba Gabarró, Secretario y nuevo correspondiente del

1981). Promotor cultural i fabricant de mobles tradicionals. Fundador de l'empresa «Ars Populi» (1950-1981) i del «Celler d'Art» (1964-1968). Protector i membre de la junta directiva del Patronat del Castell de Claramunt. L'any 1954 va fer la donació d'un nou retaule de Santa Margarida per a la capella castellera. També fou cofundador del Premi Gumersind Bisbal, l'any 1972.

C.E.C.I.; Antonio Aguilera, tesorero; y vocales, Antonio Sabaté, Juan Llopart. Rdo. Luís Martí, Francisco Aguilera y Alfredo Muntané.

»La finalidad del Patronato es la de velar por la conservación y mejora de la Fortaleza. Además de la organización del tradicional “Aplec de la Santa Creu”, que tiene lugar todos los años el día primero de mayo, se han efectuado diversas obras de conservación y adecentamiento, tanto en el recinto del Castillo, como en su carretera de acceso; en la capilla de Santa Margarita se ha colocado un nuevo retablo pintado por Jordi Alumà y se editaron unos nuevos “Goigs” de la santa. Se hallan en curso las gestiones para obtener ayuda económica, de acuerdo con el dictamen del arquitecto Sr. Camilo Pallás, jefe del Servicio de Conservación de Monumentos de la Diputación Provincial, que en su visita al Castillo estimó urgentes varios trabajos de consolidación.

»En octubre de 1965 fué reorganizado el Patronato y se celebraron varios actos con motivo de su incorporación a la “Asociación Española de Amigos de los Castillos”. En abril de 1966, en el salón de actos del Ayuntamiento de la Poble de Claramunt, por el Consejo Permanente del C.E.C.I., se procedió a la entrega de las credenciales a los actuales Componentes del Patronato del Castillo de Claramunt, y que son los siguientes: Presidencia de honor: Doña María del Carmen Escasany Miquel, marquesa de la Poble de Claramunt; Alberto Sanllehí Puntí, alcalde y vicepresidente; Rdo. José Cabestany Campeny, vicepresidente 1º; José Valls Morist, vicepresidente 2º; José Riba Gabarró, secretario y correspondiente del C.E.C.I.; Jaime Gavarró Castelltort, archivero; Juan Llopart Vallés, tesorero; y vocales, José Robert, Onofre Aloy, Antonio Aguilera, José Muntané, Antonio Ibarz, Juan Mañosas, Francisco Aguilera, Rómulo Gavarró, Jaime Armenteras, José Antonio Vives y Enrique Argelich». ⁴²

UNA VISITA MARQUESAL

En una carta del primer de juny de 1965 es deia: «Se ha promovido la formación de un Patronato local, adherido a la Asociación Española de

42. Juan MERCADER RIBA y José RIBA GABARRÓ: *Historial (1947-1967). Desarrollo orgánico y realizaciones*, Centro de Estudios Comarcals de Igualada, 1967, p. 35-36. Cal recordar Joan Mercader i Riba (Igualada 1917-1989). Doctor en filosofia i lletres per la Universitat de Barcelona; investigador del «Consejo Superior de Investigaciones Científicas»; cofundador i primer secretari general del Centre d'Estudis Comarcals d'Igualada; cofundador de les Assemblees Intercomarcals d'Estudiosos; premi nacional Menéndez y Pelayo; fill predilecte d'Igualada; Creu de Sant Jordi de la Generalitat, historiador i autor d'una extensa bibliografia.

Amigos de los Castillos, cuya finalidad es la protección moral y material de los castillos y en consideración de que por su parte es la propietaria de la montaña que corona el Castillo de Claramunt, colindando sus fincas con el perímetro exterior del mismo, estimamos que puede ser posible y muy grata su colaboración, ya sea honorífica, ya sea efectiva, para la dignificación actual del Castillo de la Poble de Claramunt».⁴³

Arran d'una visita que el dijous 9 de desembre de 1965 va fer, al Castell de Claramunt, la Sra. María del Carmen Escasany Miquel, tercera marquesa de la Poble de Claramunt, foren publicades unes notes informatives a la premsa; «Ha efectuado una detenida visita al Castillo de Claramunt, la Sra. María del Carmen Escasany Miquel, acompañada de su abogado don Juan Hernández Canut-Escrivá. Dadas las circunstancias de que los marqueses de la Poble de Claramunt son los propietarios de la montaña que corona el Castillo y de que hace muchos años contribuyeron para la construcción y conservación de la actual carretera de acceso, la Sra. Marquesa se ha interesado vivamente por las actividades del Patronato del Castillo, filial del Centro de Estudios Comarcales de Igualada y miembro de la Asociación Española de Amigos de los Castillos, y ha prometido estudiar con todo cariño las posibilidades de prestar su colaboración para la mayor dignificación y esplendor de nuestra fortaleza, la más característica de la comarca de Igualada. El lunes siguiente, también visitó el Castillo, el Sr. Marqués D. Luis Ignacio de Alòs, presidente de los grupos locales de la Asociación Española de Amigos de los Castillos. C.P.».⁴⁴

En una carta de primer de març de 1966 es deia: «Le comunico que he delegado al Dr. Juan Mercader Riba, actualmente residente en Madrid, que es profesor de historia moderna, adscrito al Consejo Superior de Investigaciones Científicas y secretario general del Centro de Estudios Comarcales de Igualada, para que en mi nombre y representación acuda a su despacho para dialogar sobre las cuestiones del Castillo de Claramunt».⁴⁵

En una resposta de 8 de març de 1966, s'hi feia avinent: «L'advocat de la Marquesa veu molt clara la seva propietat del Castell i diu que a les males podrien interposar una "querella por allanamiento de morada", però que li

43. Datada a la Poble de Claramunt, de l'alcalde Albert Sanllehí Puntí i adreçada a la Sra. María del Carmen Escasany Miquel, Madrid.

44. Les inicials C. P. eren les corresponents al pseudònim de «Cristóbal Poblátán», que era utilitzat per Josep Riba i Gabarró en els seus articles periodístics. El text fou publicat a *El Noticiero Universal*, el 14 de desembre de 1965, i també al setmanari *Igalada*, 1329, de 15 de desembre de 1965.

45. Datada a la Poble de Claramunt, de l'alcalde Albert Sanllehí Puntí, a l'advocat de la marquesa, Juan Hernández Canut-Escrivá.

va agradar el nomenament de Presidenta del Patronat, que li va enviar mossèn Amadeu Amenós, president del CECI».⁴⁶

En una altra carta de 17 de març de 1966, es comunicava que «no volen ni sentir parlar de posar en entredit els drets de la propietat de la Sra. Marquesa. El seu advocat està disposat a interposar una “querella” contra els qui discuteixin la propietat del Castell, i sobretot contra un tal C.P., autor d’una crònica apareguda a “El Noticiero Universal” de Barcelona, el 14 de desembre de 1965, que en tractar de la visita de la Sra. Marquesa al Castell, es deia que solament era la propietària dels terrenys de la muntanya que envoltaven el Castell. Es recordaven que de la visita que, el 9 de desembre de 1965, varen efectuar al Castell de Claramunt, en van treure una impressió penosa en haver-ho trobat tot desfet i les portes forçades i un abandonament generalitzat».⁴⁷

A mitjan abril de 1966, l’alcalde Albert Sanllehí Puntí va escriure una carta per a convidar la Sra. Marquesa a assistir a la festa de l’Aplec de la Santa Creu, el primer de maig, al Castell de Claramunt, i el 30 d’abril, l’alcalde va rebre un telegrama enviat des de Madrid que deia: «Recién llegada de Estados Unidos encuentro atenta carta invitándome solemnidades del primero de mayo. Perentorias obligaciones en Madrid impiden satisfacción acompañarles. Con tiempo avisaré posibilidad de entrevistarnos. Saludos. María del Carmen Escasany».

En una carta del 15 de juny de 1966 es comunicava: «En el día de ayer me llamó por teléfono Doña María del Carmen Escasany, propietaria del Castillo de esa villa, al parecer alarmada, pues según me indicó, en la entrevista que sostuvieron en Madrid con el Dr. Juan Mercader, parecía que ustedes dudaban de que fuera ella la propietaria del Castillo de la Poble de Claramunt».⁴⁸

L’alcalde de la Poble de Claramunt, Joan Romaní Esteve (1952-1963), fabricant de paper i ben relacionat amb el matrimoni Antoni Miquel i Balbina Mas i amb la seva filla Enriqueta Miquel i Mas, sempre es va creure les afirmacions que ells eren els propietaris de la muntanya i del Castell. Refiats d’aquesta versió, en un llibre es va escriure: «A principis del segle actual, el Castell i la seva muntanya foren comprats pel matrimoni de Capellades,

46. Datada a Madrid, de Joan Mercader Riba i adreçada a Josep Riba Gabarró, de la Poble de Claramunt.

47. Datada a Madrid, de Joan Mercader Riba i adreçada a Josep Riba i Gabarró, de la Poble de Claramunt

48. Datada a Barcelona, d’Ignacio de Alòs, marquès d’Alòs, i adreçada a Josep Riba i Gabarró, de la Poble de Claramunt.

Antoni Miquel i Balbina Mas, que van construir una carretera cap al Castell i varen fer diverses obres per aturar la desfeta del monument. Van acabar les obres l'any 1915. En premi als seus treballs, l'any 1925, foren distingits amb el títol honorífic de Marquesos de la Poble de Claramunt».⁴⁹

Des de la creació del Patronat del Castell de Claramunt, les relacions amb la Sra. Marquesa es van mantenir cordials, però a l'efecte pràctic hi havia un difícil problema, que era que si el Castell era de propietat privada ningú no donaria res, però si era de propietat o dependència oficial, aleshores no hi hauria inconvenient per a la rebuda de subvencions, i aquest fou el criteri prevalent, i per això es va rebre una subvenció de la Diputació Provincial. Entre els anys 1967 i 1968, sota la direcció de l'arquitecte Camil Pallàs, cap del servei de Conservació de Monuments, i amb les col·laboracions del Patronat del Castell de Claramunt i del grup local de Amigos de los Castillos, i de l'Ajuntament de la Poble de Claramunt, i d'una colla de pobletans voluntaris de pic i pala, foren excavades i netejades les runes de tot l'espai de l'església romànica de Santa Maria, la qual aparegué organitzada amb els dos absis subsistents després dels enderroc de l'any 1463, durant la guerra de Joan II, i després de les escomeses de les tropes filipistes de l'any 1714.⁵⁰

«Tras doscientos cincuenta años de permanecer sepultados y ocultos por varias generaciones, se pueden apreciar ahora los elementos interiores de la iglesia románica, según la reconstrucción de finales del siglo xv. Después de sacar varias toneladas de tierra y piedras, que en algunos tramos tenía más de dos metros de espesor, han aparecido una altar mayor, dos altares laterales y una escalera semicircular con seis peldaños y el basamento que se prolonga lateralmente para formar un rellano con la pila bautismal».⁵¹

«Se están efectuando una serie de excavaciones en la iglesia románica de la antigua fortaleza de la Poble de Claramunt, las cuales han puesto al descubierto las gradas y los altares que yacían sepultados debajo de los escombros».⁵²

Posteriorment, en acabar-se les obres de les restauracions del Castell de Claramunt, entre els anys 1992-1995, les esmentades escales semicircu-

49. Josep RIBA I GABARRÓ: *Toponímia de la Poble de Claramunt i del seu terme* (Premi IEC), Centre d'Estudis Comarcals d'Igualada, 1960, p. 47.

50. Diputació Provincial de Barcelona. *Obras Castillo de Claramunt*. Carta de pago de 79.997 pesetas a D. Alfredo Muntané Font, contratista de obras de la Poble de Claramunt, 18 de noviembre de 1967.

51. Josep RIBA I GABARRÓ: «Estuvo 250 años bajo los escombros el interior de la iglesia del Castillo de la Poble de Claramunt», *El Correo Catalán*, Barcelona (14-01-1968), p. 8.

52. José SERRA: «Excavaciones en el Castillo de Claramunt», *El Eco de Sitges*, de 11 de febrero de 1968, p. 4.

lars havien desaparegut, i ara solament se'n conserva el record viscut i els testimonis fotogràfics.

ELS LITIGIS JUDICIALS

L'any 1966, i seguint la recerca oficial de la titularitat dels castells de l'Anoia, el Registre de la Propietat d'Igualada concretava tot el següent: «En la inscripción 3ª de la finca 994 al folio 131 del tomo 604 (que por agrupación con la nº 987, pasó a constituir la nº 1094), propia actualmente de Dª María del Carmen Escasany Miquel, se decía lindar por el lado de Poniente, con José Romeu y con las paredes de unas ruinas que siglos atrás habían sido de un Castillo, antes con el “Castillo”. La finca 987, al folio 94 vuelto del mismo tomo (que fué agrupada con la anterior 994), se decía estar situada en la partida “del Castillo” y que lindava por Oriente “con las paredes del arruinado Castillo”. La finca 1094, propia de la Sra. Escasany, se dice estar situada en la partida llamada vulgarmente en la “Costa del Castell”. Y la finca 1094 (resultado de la agrupación de las nº 987 y 994), se dice estar situada en la partida “del Castell”. Igualada, 24 de marzo de 1966».⁵³

L'any 1967, la «Delegación de Hacienda de Barcelona» demanava a l'Ajuntament de la Poble de Claramunt una justificació «que le acreditase como el legítimo poseedor y ocupante del Castillo de Claramunt y que de no recibirse esta documentación se procederá a la apertura de un expediente de investigación, con la posibilidad de que dicho Castillo sea adjudicado al Estado como bien patrimonial del mismo».⁵⁴

«Con fecha 21 de diciembre de 1967, la Dirección General del Patrimonio del Estado, ha acordado se tramite el expediente de investigación sobre la finca que a continuación se describe, cuya titularidad y propietario no consta: “Partido Judicial de Igualada. Término municipal de la Poble de Claramunt. Denominación de la finca: “Castillo de Claramunt”. Descripción de la finca: Castillo en estado ruinoso, de extensión 5.404 m². Se halla situado sobre un alcor de piedra, con las ruinas de la iglesia de Santa María y la capilla de Santa Margarita, que ocupa 282 m²; el patio a su frente ocupa 196 m²; la superficie ocupada por las bases de la muralla, con cuerpos bajos de la edificación o torres, ocupan 758 m²; el terreno erial entre los cuerpos

53. Registre de la Propietat d'Igualada: informació interessada per l'Ajuntament de la Poble de Claramunt.

54. Delegación de Hacienda de Barcelona. Oficio de salida nº 1426, de 16 de octubre de 1967, que reclamava un d'anterior de 13 de maig de 1967.

de edificio, y las murallas, ocupan una superficie de 4.168 m², sumando en total la cifra dicha al principio. Se halla limitada por los cuatro puntos cardinales, con la propiedad de Dª María del Carmen Escasany Miquel. No figura inscrito en el Registro de la Propiedad, ni en el Catastro de Rústica ni en el de Urbana. Barcelona, 8 de mayo de 1968”». ⁵⁵

L'Ajuntament de la Poble de Claramunt, el 12 de desembre de 1967, per acord municipal, va fer l'apuntament del Castell de Claramunt, en l'Inventari de Béns Municipals, i el 22 de desembre següent en demanava la inscripció en el Registre de la Propietat d'Igualada, que va ser formalitzada el 30 de gener de 1968: «Castillo de la Poble de Claramunt, en estado ruinoso, circundado por las murallas del mismo, con una extensión de 5.404 m². El Ayuntamiento es dueño de esta finca desde tiempo inmemorial, sin que conste titulo de adquisición y libre de carga y gravamen, que la inscribe a su favor en pleno dominio, sin perjuicio de tercero, hasta transcurridos dos años. Valorado en 20.000 pesetas. Se halla limitado por los cuatro puntos cardinales con las propiedades de Dª María del Carmen Escasany Miquel». ⁵⁶

L'any 1975, la «Abogacía del Estado» des de Barcelona, comunicava a l'Ajuntament de la Poble de Claramunt «que se pasa a ejercer la previa reclamación, antes de acudir a la vía judicial, en reclamación de la posesión del Castillo de Claramunt. La razón de reclamar tal posesión que actualmente disfruta ese Ayuntamiento de la Poble de Claramunt (ya que la propiedad es, ha sido y será siempre del Estado Español) radica en la imprescriptibilidad de los bienes de dominio público, por lo que procede a hacer tradición y entrega de la posesión del descrito Castillo a su legítimo dueño el Estado Español». ⁵⁷

L'any 1974, la «Abogacía del Estado» des de Barcelona, va passar a «formular demanda de juicio declarativo de mayor cuantía, contra el Ayuntamiento de la Poble de Claramunt, por los siguientes hechos: en noviembre de 1964, el Delegado de Hacienda de Barcelona, y obedeciendo órdenes de la Dirección General del Patrimonio del Estado, reclamó documentación referente al Castillo de Claramunt, y que fué cumplimentada por el Ayuntamiento en 15 de diciembre de 1964, en donde se reconocía “que ni el Castillo, ni la iglesia, ni la capilla de Santa Margarita, figuraban inscritos en el Registro de la Propiedad de Igualada, ni tampoco en los Padrones de la

55. *Boletín Oficial del Estado*, núm. 153, de 26 de junio de 1968, p. 9414.

56. Registre de la Propietat d'Igualada, finca 1427, inscripció 1^a. Tom 962, llibre 39, foli 10, de la Poble de Claramunt.

57. «Audiencia de Barcelona. Abogacía del Estado». Oficio de salida n° 256, de 17 de septiembre de 1973.

Contribución Rústica ni Urbana”. El Registrador de la Propiedad de Igualada, el 5 de mayo de 1967, certificó que el Castillo de Claramunt no apareció inscrito a nombre de nadie y sigue sin tener dueño conocido. En oficio de 21 de octubre de 1967, el Ayuntamiento, indica que el Castillo ha venido siendo ocupado, sin que nadie hubiese hecho ninguna reclamación y así empieza a dibujar la posición jurídica que piensa utilizar frente al Estado: la usucapión. Reconoce que el Castillo no tiene propietario y es así que el Ayuntamiento lo viene ocupando, luego es suyo. ¡A fé que el Ayuntamiento ha corrido!. Ha quemado etapas desde el lejano noviembre de 1964, en que el Estado le pidió datos concretos de un bien de dominio público, desde otro más cercano de 1967, consigue bonitamente su usucapión registrada. Sólo en nombre del Estado podía poseer el Ayuntamiento de la Poble de Claramunt, el Castillo y por tanto carecía y carece de ese elemento fundamental e indispensable para que la institución de la usucapión se ponga en funcionamiento. Lo que se inscribe no tiene ningún valor porque desde 1964 se sabía que el Estado estaba vigilante de un bien de dominio público. Se deja de lado la buena o mala fe de la parte demandada».⁵⁸

El primer de febrer de 1974, l’Ajuntament de la Poble de Claramunt i, en representació seva l’alcalde Ramon Pujol Ribó (1972-1979), en la seva compareixença judicial va formular les següents al·legacions: «Que ni ahora ni nunca ha existido en el ánimo de los actuales ni de los anteriores consistorios, ninguna intención de hacer una apropiación indebida, ni mucho menos querer disputar ni discutir los derechos del Estado. Pero frente a un abandono casi generalizado de los castillos, el Ayuntamiento de la Poble de Claramunt desde hace muchísimos años y dentro del limitado alcance de sus posibilidades, ha velado por la conservación y mejora del Castillo de Claramunt, en cuya tarea han colaborado los vecinos y también han aportado alguna ayuda determinados organismos oficiales.

»El interés del Ayuntamiento y del vecindario por el Castillo, como un testimonio histórico y arqueológico, ha sido el único que se ha hecho visible y por ello no es de extrañar que se llegara a considerar como cosa propia, más por el amor y el cuidado, que por el afán de una sospechosa posesión. Las atenciones hacia el Castillo de Claramunt no han sido tampoco unas acciones incontroladas, sino que se han obtenido asesoramientos del Centro de Estudios Comarcales de Igualada y en el año 1965 se constituyó el grupo local de Amigos del Castillo de Claramunt, como filial de la Asociación Española de Amigos de los Castillos.

58. «Audiencia de Barcelona. Abogacía del Estado». Libro XXXI, legajo pleitos 66/73, de 10 de enero de 1974.

»A mayor abundamiento, puesto que existen disposiciones oficiales que encomiendan a los Ayuntamientos el velar por los Castillos, el Ayuntamiento de la Población de Claramunt, lo ha venido haciendo de una forma que ahora se considera excesiva, y podría ser una buena solución que el Castillo, por parte del Estado, fuera pasado al Ayuntamiento, por la vía de la delegación o bien de la cesión, como por ejemplo se ha hecho en otros castillos, en la misma Cataluña».

El resultat del judici contra l'Ajuntament de la Población de Claramunt fou el següent: «Fallo: 1º. Que es propiedad del Estado Español, como representante de la soberanía nacional, contra el Ayuntamiento de la Población de Claramunt, y por ser un bien de dominio público, el llamado Castillo de Claramunt. 2º. Que el Ayuntamiento demandado, detentador de la posesión del Castillo, sólo pueda tenerla, con el carácter de delegación de la Nación Española, debiendo restituirla a su legítimo propietario. 3º. Que es nula y carente de toda eficacia jurídica la inscripción obtenida por el Ayuntamiento en el Registro de la Propiedad de Igualada. 4º. Sin hacer expresa imposición de las costas causadas por este juicio».⁵⁹

El compliment de la sentència judicial comportava l'efectivitat d'una diligència que diu així: «Castillo de Claramunt. La adjunta inscripción 1ª ha quedado cancelada por la siguiente 2ª. Así resulta de la Sentencia del Juzgado de 1ª Instancia número 3 de Barcelona, que se acompaña de una instancia librada por la Delegación de Hacienda de Barcelona, de 6 de septiembre de 1975, en la que se insta la inscripción a favor del Estado Español del Castillo de Claramunt»⁶⁰.

ENSURTS I NETEGES

Inesperadament el Castell de Claramunt va aparèixer en les cròniques dels successos: «Del retablo dedicado a Santa Margarita han sido sustraídas las dos tablas laterales, de 50 por 150 centímetros cada una, divididas en cuatro episodios de la vida de la santa, pero conservándose el cuerpo principal, de casi el doble tamaño, que ha sido retirado a la Parroquia, para una mayor seguridad. Estaba situado en una capilla aneja a la iglesia románica

59. Juzgado de 1ª Instancia número 3 de Barcelona. Autos 22/44. Sentencia de 12 de julio de 1974.

60. Registro de la Propiedad de Igualada, finca 1427, inscripciones 1ª y 2ª. Tomo 962, libro 39, folio 10 reverso. Igualada, 22 de septiembre de 1975.

del Castillo y era una obra del artista barcelonés Jordi Alumà, fechada en 1954, por donación de Jaime Gavarró Castelltort». ⁶¹

«Por el cura párroco Estanislau Corrons y el maestro Màrius Iglesias, se efectuó una minuciosa visita de inspección del Castillo y en una obscura dependencia hallaron las dos tablas desaparecidas del retablo de Santa Margarita, que aparecieron bastante deterioradas, si bién con posibilidades de ser restauradas y devueltas a su lugar, tomando las adecuadas medidas de seguridad. Se ha deducido que las tablas fueron arrancadas con la finalidad de dormir sobre ellas, lo cual es una muestra de incultura y gamberrismo que atenta a la más benevolente hospitalidad que el recinto del Castillo ofrece a los excursionistas visitantes. La aducida falta de protección del retablo no justifica la carencia del más elemental civismo». ⁶²

«Pel juliol de l'any 1972 i de forma rellevant tota la premsa donava la notícia del robatori de la meitat del retaule de Santa Margarida, desaparegut de la seva capella del Castell de la Pobla de Claramunt. Però, sortosament, pocs dies després fou descobert en un amagatall del mateix castell. Ara el retaule de Santa Margarida, un cop restaurat i després de romandre quatre anys a baix la Parròquia, i també després d'haver reforçat la porta de la capella, s'ha fet coincidir amb la diada tradicional el seu restabliment a dalt del Castell. Els actes de l'aplec de la Santa Creu d'enguany seran els acostumats de la missa i de la benedicció del terme i després una ballada de sardanes i de danses regionals per l'Agrupació Folklorica Igualadina, amb acompanyament d'una cobla». ⁶³

«Aquesta Setmana Santa passada, un nombrós grup de noies i nois escoltes, ajudats per la gent de la Pobla de Claramunt, van netejar el Castell i l'església i van iniciar uns treballs de restauració. Les feines dels joves escoltes van consistir en netejar de plàstics, papers, llaunes i deixalles de menjar que hi havia en tot el recinte. Amb Fredi Marí vam pujar al Castell dimecres, tres dies després de la neteja general, i ja tornava a estar brut». ⁶⁴

«El grup Truc d'Igualada ha elaborat un projecte de treball centrat en la neteja del Castell de la Pobla, un dels més bonics per la seva situació i pel que encara resta en peu, i que està sofrint un deteriorament constant. El

61. JOSEP RIBA I GABARRÓ: «Robo de la mitad de un retablo en el Castillo de Claramunt», *El Correo Catalán* (06-07-1972), p. 1 i 6, i *El Noticiero Universal* (06-07-1972), p. 8.

62. ID.: «Se recuperan las tablas desaparecidas del retablo del Castillo de Claramunt», *El Correo Catalán* (15-07-1972), p. 6; i *Igualada*, 1947 (15-07-1972), p. 18.

63. ID.: «Restabliment del retaule de Santa Margarida al Castell de Claramunt», *Igualada*, 2291 (01-05-1976), p. 15.

64. MARIA FAVÀ: «Neteja popular del Castell de la Pobla de Claramunt. Avui, (31-03-1978), p. 27.

nombre de les visites que reb anualment és molt gran i no totes les persones que hi passen tenen el grau de civisme que caldria. Les deixalles s'escampen a l'entorn de la muntanya i la fortalesa és malmesa constantment. Ha visitat el Castell, mossèn Antoni Pladevall, director general de Patrimoni, per a col·laborar i donar suport a una jornada de neteja amb el lema "Per un Castell net", pel 18 de novembre vinent».⁶⁵

«La campanya "Catalunya cara neta" ha deixat un bon record. Ningú no oblidarà el bell espectacle d'aquest combat entusiasta per alliberar de la brutícia unes restes mil·lenàries. Amb tot i l'interès per part de l'Administració no s'ha pogut deturar els mals anomenats "excursionistes" que, setmana rera setmana, acudeixen al Castell sense tenir cura de no embrutar-lo. Papers, llaunes, vidres i de tot. Els panys de les portes són forçats i els murs són plens de guixades».⁶⁶

«El primer juliol es farà un camp de treball d'Acció Comunitària, del Departament de Joventut de la Generalitat. Les feines són les de fer neteja, desbrossament del recinte i excavacions arqueològiques, dirigides per especialistes».⁶⁷

UNA PROGRAMACIÓ RESTAURADORA

«Por un "Real Decreto 1010/81" de 27 de febrero de 1981, de la Presidencia del Gobierno: Generalidad de Cataluña. Traspaso de Servicios del Estado en materia de Patrimonio histórico-artístico. Relación número 1: Palacio Real de Barcelona, Castillo de la Pobla de Claramunt. Torre de la Manresana. Monasterio de Sant Cugat del Vallés. Monasterio de San Pedro de Roda. Real Monasterio de Poblet. Monasterio de Santes Creus. Castillo de Calonge. Abadía de Vilabertrán y Teatro Romano de Tarragona».⁶⁸

«Al matí del diumenge 27 de setembre de 1981, el conseller Max Cahner va venir a la Pobla de Claramunt per a presidir l'acte de lliurament del 8è Premi Gumersind Bisbal. Però abans i dintre de l'interès de la Conselleria de Cultura de la Generalitat per a conèixer les necessitats locals, hi figura especialment el Castell de Claramunt, que des del juny prop-passat es troba

65. Marta BARTROLÍ i ROMEU i Carolina RIBA i GABARRÓ: *Anuari de la Pobla de Claramunt 1984*. Agrupació d'entitats culturals, esportives i recreatives (1985), p. 110.

66. Marta BARTROLÍ i ROMEU: «Una experiència alligonadora al Castell de Claramunt», *Acció Cívica*, 13, Barcelona, gener-febrer de 1985, p. 4.

67. Marta BARTROLÍ i ROMEU i Carolina RIBA i GABARRÓ: *Anuari de la Pobla de Claramunt*, 1986, p. 57.

68. *Boletín Oficial del Estado*, 130 (01-06-1981), p. 1265.

sota la dependència del Patrimoni Artístic de la Generalitat, entre les tandes dels traspassos estatals rebuts. Tot seguit es va visitar el Castell i Max Cahner fou acompanyat per Jordi Bonet, director general de Patrimoni, pel Batlle Frederic Marí i els regidors poblatans, Josep Iglésies, de la Fundació Salvador Vives, Jordi Enrich i Josep M. Torras, del CECI i per Carles Solsona, del SERPPAC. Segons les manifestacions de l'arquitecte Jordi Bonet, amb tot i que el Castell té un estat molt precari pels maltractaments soferts, encara serva parts importants i ben aprofitables i per això la Generalitat hi contribuirà amb els seus mitjans tècnics i econòmics per a portar endavant una restauració i el conseller de Cultura Max Cahner va anunciar una subvenció inicial de dos milions de pessetes per la Generalitat».⁶⁹

«30 de gener de 1983. Han finalitzat les obres de la restauració de la Torre del Castell de Claramunt. Els treballs havien començat per l'abril de l'any passat i han comprès l'arranjament de la carretera, el desbrossament de tot el recinte casteller i la consolidació de la Torre, que estava molt deteriorada en la part superior. És una primera fase del projecte general de la millora del Castell, a càrrec de la direcció general del Patrimoni Artístic de la Generalitat».⁷⁰

«Des de fa segles, la Pobla creix al recer d'un dels castells més evocadors de tot Catalunya. Enrunat en l'actualitat, el nostre Castell ens confeireix encara el testimoni d'un temps que ja és història. I tanmateix, no podem permetre que, dia rera dia, aquest monument es desmoroni pel pas dels anys i del descuit. És per aquest motiu que enguany la Generalitat de Catalunya emprèn la segona fase del programa de la restauració, de la qual volem fer-vos partícips, car en definitiva, el Castell de Claramunt ens fa els primers dipositaris del seu ric significat històric i patrimonial. Al Centre Cultural i Recreatiu, el 28 d'abril de 1985, es va inaugurar una exposició dels plànols de la restauració del Castell de Claramunt, amb quatre conferenciants: l'alcalde Jaume Armenteras, l'arquitecte Enric Solsona, el cap del servei de la Joventut, Francesc X. Balaguer i l'historiador Josep Riba i Gabarró».⁷¹

69. JOSEP RIBA I GABARRÓ: «Visita de Max Cahner, Conseller de Cultura de la Generalitat», *Igualada*, 2799 (30-10-1981), p. 7. Cal afegir que, en el volum 5è de la *Gran Enciclopèdia Catalana*, hi trobem l'entrada «Claramunt», amb referències històriques i geogràfiques del castell de Claramunt i de les seves esglésies. Va signat amb les sigles «MxC», que corresponen a Max Cahner: promotor cultural i erudit; cofundador d'Edicions 62 (1961), de la Gran Enciclopèdia Catalana (1968), i creador de Curial Edicions Catalanes (1971) i conseller de Cultura de la Generalitat (1980-1984).

70. MARTA BARTROLÍ I ROMEU i CAROLINA RIBA I GABARRÓ: *Anuari de la Pobla de Claramunt 1983*. Agrupació d'entitats culturals, esportives i recreatives de la Pobla de Claramunt (1984).

71. *Butlletí Informatiu Municipal*, 3 de gener de 1986, p. 8.

«Any 1988. Evocació mil·lenària. Un actuació extraordinària del Grup Teatre Jardí, fou a la nit del 2 de juliol de 1988, amb motiu de la commemoració del mil·lenari del Castell de Claramunt. Com escenari tingueren tot l'espai del baluard i de les dependències castelleres. Els decorats naturals de les parets i de les voltes fetes de pedra tosca (localment turo), serien animades per les sedes i els domassos dels escuts nobiliaris catalans. La il·luminació era d'estil retrospectiu, amb els brandons, les torres i les teieres. Els actes consistiren en un sopar de costums medievals, on s'hi aplegaren uns 250 actuants, tots ells amb els vestits d'època dels diferents estaments socials. El ressò informatiu de la festa va ésser memorable i es van publicar cròniques i reportatges a la premsa i a l'Anuari de la Poble de Claramunt 1988, a cura de Marta Bartrolí i Carolina Riba».⁷²

«Les continuades gestions de Jaume Armenteras, alcalde de la Poble de Claramunt, davant de la direcció general del Patrimoni Cultural de la Generalitat, han donat el seu fruit i s'ha fet realitat el projecte de la rehabilitació del Castell de Claramunt, per un import superior de cent-deu milions de pessetes, confegit per l'arquitecte igualadí Enric Solsona i que va ser presentat al Teatre Jardí de la Poble de Claramunt. El cap del servei del Patrimoni de la Generalitat, Antoni Navarro, va recordar la primera vegada que l'exconseller Max Cahner, va visitar el Castell i que ja es va interessar per la seva recuperació general. El castell es dotarà de la infraestructura suficient per donar acollida a grups escolars i al públic que vulgui saber com eren els castells antigament, Lògicament això vol dir posar-hi serveis sanitaris, amb dotacions d'aigua, llum, calefacció i que sigui un lloc segur de dia i de nit».⁷³

«El quadre operatiu de la restauració del Castell de Claramunt, consta de les següents adjudicacions: Direcció Tècnica. Servei de Patrimoni Arquitectònic. Servei de Restauració. Arquitecte: Enric Solsona i Piña. Aparellador: Marià Tomàs i Corbella. Arqueòleg: Josep M Vila i Carabasa. Enginyer Tècnic: Joaquim Freixas i Bartolí. Constructor: Construccions d'Aro S.A. Inversió: 118.000.000 pessetes. Execució: d'agost del 1992 a l'octubre de 1995».⁷⁴

«El Castell de Claramunt està canviant de fesomia. Després de tants anys de trobar-se en estat d'abandonament, i malgrat els treballs esporàdics de neteja i de millora que s'han anat fent en els darrers anys, finalment s'hi

72. JOSEP RIBA I GABARRÓ: *Actuacions dels Grups del Teatre Jardí*. Ajuntament de la Poble de Claramunt, 2000, p. 116.

73. JAUME SINGLA: «El Castell de Claramunt serà habitable», *La Veu de l'Anoia*, 576 (06-09-1991), p. 3.

74. Generalitat de Catalunya. Departament de Cultura. Direcció General del Patrimoni Cultural.

està portant a terme un projecte de restauració important. Les obres són a càrrec del Departament de Cultura de la Generalitat i no es preveu la reconstrucció de les parts inexistents. Tampoc no s'ampliarà la carretera que puja des del poble, i no s'hi farà un espai per aparcament dels cotxes. La voluntat és la de mantenir la muntanya sense traumes».⁷⁵

«Amb una exposició de plànols i una projecció de diapositives, l'arquitecte Enric Solsona i Piña, va explicar el projecte de la restauració del Castell de Claramunt i l'estat actual de les obres en curs, amb un pressupost inicial de cent-deu milions de pessetes, i que continuaran fins l'any 1995, per a deixar totes les dependències i les muralles, amb una bona consolidació i una recuperació de les estructures arquitectòniques medievals. Així es complirà la finalitat del Servei del Patrimoni Arquitectònic de la Generalitat, no solament per salvar els valors arqueològics, arquitectònics, històrics i religiosos del Castell de Claramunt, sinó també per a fer-lo apte i disponible per les activitats culturals i turístiques, amb la col·laboració de l'Ajuntament de la Pobla de Claramunt. L'historiador Josep Riba i Gabarró, va fer una evocació del passat del Castell de Claramunt, relacionats amb els episodis de la construcció, destrucció i reconstrucció de la fortalesa de l'any 990 i de les darreres restauracions dels períodes del 1981 al 1983 i les actuals del quadrienni del 1992 al 1995».⁷⁶

«A instàncies de l'Ajuntament pobletà i del seu alcalde Jaume Armenteras, des de fa quatre anys, han continuat les obres de la restauració del Castell de Claramunt, que és el més important dels castells medievals de l'Anoia, a càrrec del servei del Patrimoni Arquitectònic del Departament de Cultura de la Generalitat, amb un pressupost de cent-deu milions de pessetes. El projecte de la rehabilitació ha estat fet i dirigit per l'arquitecte igualadí Enric Solsona. Les primeres intervencions de la Generalitat es van fer en els anys del 1981 al 1983, per la urgència d'aturar la desfeta de la Torre de l'Homenatge, entre altres elements que estaven en perill. S'han eliminat les fileres dels merlets postissos d'unes obres de l'any 1915 i s'ha resseguit el perímetre de les muralles, tant dels murs interiors com dels exteriors, els angles verticals de la torre gran, les bestorres de llevant i la reparació de l'antiga línia de ponent. Totes les dependències del nucli residencial casteller, han estat reparades, tant els paràmetres de les façanes, com els interiors de les sales gòtiques i la capella de Santa Margarida i les disposicions de

75. Carolina RIBA I GABARRÓ: «Obres de restauració del Castell de Claramunt», *Diari d'Igualada*, 3.840 (01-05-1993), p. 25.

76. Carolina RIBA I GABARRÓ: «Recuperació de l'arquitectura medieval», *Igualada*, 3.895 (23-12-1993), p. 44.

fensives. Les terrasses superiors han estat enllosades i les baranes aixecades. Entre les noves dotacions s'ha disposat un nou vestíbul amb separacions vidriades i els serveis amb aigua corrent i electricitat, que permetran la il·luminació nocturna de tot el monument visible des de tots els angles comarcals, tal i com ja ho ha estat sempre a la llum solar. La finalitat de la restauració del Castell de Claramunt ha estat la recuperació i la consolidació dels seus valors històrics, arquitectònics, religiosos, culturals i artístics, per a posar-los a disposició pública i les obres seran inaugurades aviat pel president de la Generalitat, el Molt Honorable Jordi Pujol». ⁷⁷

«La direcció general del Patrimoni Cultural de la Generalitat ja ha donat per acabada l'obra de la restauració que s'ha estat portant a terme al Castell de Claramunt a la Pobla, des de l'agost del 1992 fins el mes d'octubre passat. La intervenció, que ha requerit una inversió de cent divuit milions de pessetes, ha estat dirigida per l'arquitecte igualadí Enric Solsona. És ben segur que la restauració del Castell ha estat possible per l'interès dels polítics i ciutadans de la Pobla, per a mantenir viva una part essencial de la seva història com a poble». ⁷⁸

«El president de la Generalitat, Jordi Pujol, va inaugurar dissabte passat, 4 de maig, les obres de la restauració del Castell de Claramunt, a la Pobla, en un acte que va aplegar un bon nombre de veïns del poble i d'autoritats, com la diputada Flora Sanabra, el president del Consell Comarcal de l'Anoia, Ramon Ferri, la delegada territorial de la Generalitat, Mercè Tarradellas, la delegada territorial de Cultura, Guiomar Amell, i l'alcalde de la Pobla, Jaume Armenteras. En la seva intervenció, Jordi Pujol va destacar que la inversió en el Castell de Claramunt era un bon punt de partida per observar la visió completa de Catalunya. En aquest sentit va reblar que el país ha de combinar l'activitat econòmica i la generació de riquesa, amb la preservació del patrimoni històric i cultural, que simbolitza l'esperit d'un país, el record del que ha estat i la consciència del què som. Anteriorment, l'alcalde Jaume Armenteras, havia destacat el Castell de Claramunt, com un símbol d'identitat de la comarca de l'Anoia i del municipi de la Pobla de Claramunt. També va comunicar que l'Ajuntament està negociant amb el Departament de Cultura de la Generalitat la formulació d'un conveni per a la gestió del Castell i que els poblatans se senten orgullosos de la restauració que s'ha portat a terme». ⁷⁹

77. Josep RIBA I GABARRÓ: «Recuperar la historia pedra a pedra», *Igualada*, 4.009 (01-04-1995), p. 14-15.

78. Xavier ROCA: «L'Anoia recupera el Castell de Claramunt, totalment restaurat», *Regió 7-Anoia*, 4.337 (20-12-1995), p. 27.

79. Redacció: «Jordi Pujol a la Pobla», *Igualada*, 4-067 (11-5-1996), p. 13.

Per un altre «Real Decreto 1048/1997» de 27 de juny de 1997, signat pel rei Joan Carles i per Mariano Rajoy Brey, ministre d'Administraciones Públicas, sobre ampliació de mitjans adscrits als serveis traspassats per l'administració de l'Estat a la Generalitat de Catalunya en matèria de cultura: «Relació número 1: Castell de la Pobla de Claramunt. Castell de la Granada. Monestir de Sant Cugat del Vallès. Palau Requesens i la Torre de la Manresana».⁸⁰

«El conseller de Cultura de la Generalitat, Joan M. Pujals, visitarà demà dissabte, dia 26 de juliol de 1997, el municipi de la Pobla de Claramunt, amb motiu de la finalització de les obres de la pavimentació de la carretera del Castell i la pujada de l'aigua i de l'electricitat i l'obertura del monument al públic d'una manera habitual».⁸¹

«Avui s'estrenen les obres de la reforma del Castell, que ofereix una visió privilegiada de la Conca d'Òdena. El Castell de Claramunt estrena avui una nova etapa en la ja dilatada i variada història al servei de les gents que habiten els encontorns de la Pobla. Gairebé una desena de segles de la seva construcció, en èpoques de reconquestes, el Castell de Claramunt reobre les portes per donar testimoni d'una part important de la història comarcal. Les renovades dependències de la fortalesa inclouen ara una sala d'usos múltiples, una altra destinada a documentació i encara una tercera permetrà de contemplar la projecció d'un audio-visual, per ajudar a dimensionar el privilegi que representa poder contemplar des d'aquell turó els vestigis del passat, les realitats del present i els projectes de futur de les terres que l'envolten».⁸²

«Coincidint amb la inauguració de les obres de la restauració del Castell de Claramunt, avui l'antiga fortalesa medieval, es convertirà en l'escenari de la primera edició d'Anoia Folc, amb una trobada de música tradicional, que organitza el Grup de Joves i de la Llobreia, amb el suport de l'Ajuntament, com explica Elisabet Soler, que conjuntament amb Josep Robert i Josep Sabaté, formen part del col·lectiu organitzador. Entre els actes hi destaca l'actuació del cantautor i joglar Jaume Arnella, que estrenarà el "Romanço de la Pobla i del Castell de Claramunt", a més de les actuacions de Clau de Lluna i del grup Tres Quartans».⁸³

80. *Diari Oficial de la Generalitat de Catalunya*, 2.447 (04-08-1997), p. 8.796.

81. Àngel DACHS: «El Conseller de Cultura visitarà el Castell de Claramunt», *La Veu de l'Anoia*, 777 (25-07-1997), p. 27.

82. Josep ALERT: «El Castell de Claramunt, una fortalesa renovada», *Igualada*, 4.129 (26-07-1996), p. 1 i 8-9.

83. Josep ALERT: «Avui, el tret de sortida de l'Anoia Folc». *Regió 7-Anoia*, 4.833 (26-07-1997), p. 32.

CONVENI DE LA GENERALITAT I L'AJUNTAMENT

«Les obres de rehabilitació del Castell de Claramunt es donaren per acabades a mitjan de 1996, quan el M. H. Jordi Pujol, president de la Generalitat, procedí a la inauguració que se celebrà el 4 de maig d'aquell any. Tanmateix, i malgrat l'enorme inversió econòmica i d'esforç humà que hi efectuà el Servei del Patrimoni Arquitectònic del Departament de Cultura, la fortalesa de Claramunt havia encara de trobar el camí que l'apropés al gran públic. A instàncies de l'Ajuntament s'iniciaren converses amb el Departament de Cultura per tal d'arribar a un acord que permetria que a partir del gener del 1997, que sigui el propi Ajuntament el qui gestioni el monument, que ara és patrimoni de la Generalitat. Amb la signatura d'aquest conveni s'iniciaria una etapa en què l'Ajuntament es faria responsable de l'esdevenidor del Castell de Claramunt. Entre les actuacions dutes a terme en el decurs del primer any de la gestió municipal, el 26 de juliol de 1997 s'inauguraren les obres de la pavimentació de la carretera que mena al cim de Claramunt, amb una inversió de 18.595.368 pessetes, sufragades per l'Ajuntament i el PUOSC de Catalunya. La instal·lació del subministrament elèctric fou també pagada per l'Ajuntament, per valor de 2.868.199 pessetes i la instal·lació del subministrament i del bombeig d'aigua potable també es va pagar 1.756.645 pessetes, tot el qual havia de facilitar de portar a l'efectivitat de l'obertura turística del monument.

»A partir del mes d'agost de 1997, el Castell de Claramunt gaudeix d'un servei d'atenció al públic permanent per al visitant. Es va contractar al jove poblatà Antoni Escudé i Mellado, que compleix la totalitat de la jornada laboral al Castell, de manera que en els horaris de visita, tothom és acompanyat en el recorregut per les dependències castelleres i rep, sense cap altra despesa que la de l'entrada, una acurada explicació sobre els esdeveniments històrics relacionats amb la fortalesa. El guia s'ha preparat seguint cursos especialitzats, i també s'ocupa del manteniment i la neteja de tot el perímetre interior i exterior».⁸⁴

«Des de la passada festa del primer de maig es pot contemplar una altra vegada el retaule de Santa Margarida, en la seva capella gòtica del Castell de Claramunt, després de l'acurat treball de restauració, interessat per l'Ajuntament de la Poble de Claramunt i el Bisbat de Vic, i que s'ha efectuat pel Servei de Restauració i Conservació de Béns Mobles de la Ge-

84. Marta BARTOLÍ I ROMEU: «Accions per a la dinamització cultural i turística del Castell de Claramunt 1997-1998». Programa de les festes culturals de setembre i del Premi Guersind Bisbal de 1998, Ajuntament de la Poble de Claramunt, p. 15-21.

neralitat, amb centre al monestir de Sant Cugat del Vallès. El retaule hi fou dipositat el juny del 1998 i les feines es van realitzar en el darrer trimestre del 1999, fins a la col·locació actual. Les operacions restauradores han estat fetes per l'especialista Armand Moracho i han consistit en refer la superfície ratllada, recuperar les línies i els colors malmesos, una neteja general i la fixació del conjunt de l'obra original del retaulista Jordi Alumà i Masvidal.

»Entre altres entrebancs, poc després de la seva instal·lació del retaule, en l'altar major de l'església castellera, l'any 1954, es va haver de retirar per una recomanació eclesial, ja que es va considerar massa expressiva la nuesa martirial de la figura de la Santa. Des de l'any 1972 fins ara el retaule ha baixat i ha pujat al seu setial de la capella castellera més de quatre vegades, per a procedir a la seva restauració dels diferents desperfectes per les agressions incíviques per part d'alguns visitants indesitjables. Entre una i altra reparació a vegades han passat mesos i anys, amb el retaule refugiat en l'església parroquial poblata. Cal recordar que la voluntat del donador Jaume Gavarró i Castelltort era que el seu lloc era només la capella del Castell.

»L'antiga capella castellera estava ben tancada, però la porta fou repetidament espanyada i cada vegada era refeta i més reforçada, fins que es va arribar a un nivell que la porta va resultar inexpugnable. Però ni això resultaria un remei segur, ja que aleshores els agressors van rebentar la paret del costat per a poder entrar i tornar a ratllar el retaule, sense cap mena de justificació. En les condicions actuals de seguretat i d'activitat turística del Castell de Claramunt, cal esperar que el retaule de Santa Margarida tingui una tranquil·litat millor que la passada abans i que ja no sigui mai més martiritzat».⁸⁵

ADDENDES DEL SEGLE XXI

«L'Ajuntament de la Poble de Claramunt va aprovar, per unanimitat, en la sessió ordinària del 20 d'abril, un nou conveni amb el Departament de Cultura de la Generalitat, per a la gestió del Castell de Claramunt. La principal novetat d'aquest document és la creació d'un patronat, que serà un òrgan col·legiat de participació i de col·laboració dels diversos organismes implicats en la gestió del monument. Amb aquest nou conveni la fortalesa

85. JOSEP RIBA I GABARRÓ: «Retorn del retaule martiritzat de Santa Margarida», *Vida* — Igualada, 2.255 (25-05-2000), p. 7.

s'incorporarà a la xarxa dels monuments del Departament de Cultura, gestionats a la vegada pel Museu d'Història de Catalunya. El conveni tindrà una durada indefinida (fins ara era per a cinc anys). Pel que fa a l'aportació econòmica del govern català correspondrà a un terç del pressupost anual (fins ara hi havia una ajuda fixa de 6.000 euros). Per a l'any 2006 aquesta subvenció puja a 8.330.202 euros».⁸⁶

«El Castell de Claramunt s'ha convertit en una marca, en l'emblema, que dona a conèixer el nostre municipi i els poblatans ens en sentim orgullosos. A mitjan dels anys noranta, la Generalitat i l'Ajuntament de la Pobla de Claramunt, governada per CIU, van signar un conveni segons el qual l'administració local s'encarregaria de gestionar la fortalesa. Cal tenir en compte que aquest és l'únic castell que sent patrimoni del govern català, és gestionat per un Ajuntament. Durant aquests anys la tasca que s'ha fet ha estat de manteniment i de promoció del monument, i que ha estat lloable i un reconeixement a aquesta bona feina que l'administració autonòmica, ara en mans del tripartit, ha renovat el conveni amb caràcter indefinit».⁸⁷

«El Castell de Claramunt es va obrir al públic des del juliol del 1997, amb la concurrència d'un guia permanent, a càrrec d'Antoni Escudé i Mellado, de dimecres a diumenge, en horaris de matí i tarda. En el període dels vuit anys del 1997 al 2005, en conjunt, es van comptabilitzar més de 50.000 visitants. El major ritme de gent es va experimentar en el quadrienni del 2004 al 2007, superant a una mitjana anterior dels 6.000 visitants anuals, per a passar a superar els 7.000 visitants, i amb el següent registre: l'any 2004 foren 7.316; el 2005 foren 7.174; el 2006 foren 7.394 i el 2007 foren 7.111 els visitants».⁸⁸

Després d'haver passat uns segles sense haver-hi unes portes protectores per a deixar tancat el Castell de Claramunt, ara, des del 1997 en endavant, ja el castell tenia unes portes per a tancar-lo, a més d'un cademat controlador al principi de l'accés, i s'acabava amb els perjudicis de la lliure accessibilitat. Però, amb diferència, ara resultava que les portes es tenen obertes durant cinc dies a la setmana, de dimecres a diumenge, en horaris de matí i de tarda, per oferir visites guiades per a tots els públics, amb una resposta engrescadora per l'abundància dels visitants. Això és el millor

86. Redacció: «L'Ajuntament aprova un nou conveni amb la Generalitat per a la gestió del Castell de Claramunt», *L'Enllaç dels anoiencs*, 234 (27-04-2006), p. 15.

87. Editorial: «Reconeixement a una bona gestió del Castell», *Butlletí l'Ajuntament Informa*, 43, de febrer-març de 2008, p. 7.

88. Redacció: «El Castell de Claramunt manté el llindar de les 7.000 visites durant l'any 2007», *Butlletí l'Ajuntament Informa*, 43, de febrer-març de 2008, p. 6.

premi per a tothom que havia procurat durant dècades que arribés a aquesta realitat, que és haver aconseguit de tenir el Castell de Claramunt ben restaurat i equipat, amb el desig i l'esperança que el segle XXI i els venidors tinguin una història més falaguera de pau i de benestar arreu.

La cursa dels entrebancs del segle XX per arribar a aquest final positiu i arribar a conciliar la legalitat i la realitat ha passat per uns episodis curiosos i a vegades ben contradictoris. Les actuacions de la família marquesal dels Miquel, amb la construcció d'una carretera d'accés i amb les reparacions de l'any 1915, foren benefactores, però després passarien cinquanta anys d'oblit, i en la seva visita de l'any 1965 pogueren constatar una situació de descurança, i tingueren la sorpresa de trobar-ne en entredit la titulariat, que no era privada, sinó governamental.

Altrament, després de nou segles, des del IX al XIX, en què són ben historiatats els dominis senyorials i jurisdiccional dels nobles dels Claramunt, dels Cardona i dels Medinaceli, l'any 1974 hi hagueren juristes que digueren que «la propiedad del Castillo de Claramunt es, ha sido y será siempre del Estado Español». Però així s'esdevingué que aquell «Estado contra el Ayuntamiento de la Poble de Claramunt», després resolgué de transferir-lo a la Generalitat de Catalunya i a continuació encomanar-lo a la gestió municipal,

Per arribar a una mateixa solució, durant el segle XX foren recorreguts uns viaranyos a vegades ben envitricollats. Però en els resultats de les batalles, el Castell de Claramunt les ha guanyades totes. La bandera catalana oneja en el pal major d'una fortalesa medieval actualitzada i que forma part de la ruta dels castells de frontera de l'Anoia i del circuit dels concerts anyals de música als castells, promoguts per la Fundació Castells Culturals de Catalunya, la qual l'any 2009 va atorgar al Castell de Claramunt, el «Premi Catalunya Nostra», com a distinció a les forteses més destacades per la seva restauració i per la promoció de la cultura i del turisme.

LES FOTOGRAFIES DEL CASTELL

Des del final del segle XIX i principalment des del començament del segle XX, el Castell de Claramunt ha estat un esquer per a les càmeres fotogràfiques. Segurament que fou Joan Castellvell i Casanovas (Barcelona 1867-1935) el qui en va captar les primeres imatges fotogràfiques, des de l'any 1894, amb una càmera anglesa «Instantograp Lancaster», i que van servir per a il·lustrar enciclopèdies i fer edicions de postals.⁸⁹

89. Josep RIBA I GABARRÓ i Isidre ESCALA I SOTERAS: *Els primers fotògrafs de la Poble de Claramunt (1890-1945)*, Ajuntament de la Poble de Claramunt, 2010, p. 87-116.

El rector poblatà mossèn Pere Bosch i Ferran (1924-1940) també va fotografiar la fortalesa per a il·lustrar la seva obra inèdita *El Castell i la Poble de Claramunt*, de l'any 1927.

L'escriptor i excursionista Ramon Morales i Agüera (l'Hospitalet de Llobregat 1931 — Igualada 2007), en els seus llibres de temàtica anoienca hi acompanyava les vistes del Castell de Claramunt.⁹⁰

Il·lustrat amb fotografies de Pere Català i Roca, el crític d'art Luis Monreal Tejada va publicar un article sobre «El Castillo de la Poble de Claramunt», al número 42 de la revista *San Jorge*, editada per la Diputació Provincial de Barcelona, a l'abril del 1961.

També Pere Català, amb fotografies seves, va publicar l'article «Claramunt, otra conquista de los Amigos de los Castillos», al diari *El Correo Catalán*, del 10 d'octubre de 1965.

Per tenir un repertori de les agressions que les parets de totes les dependències castelleres han hagut de suportar amb el pas dels temps, s'hauria hagut de fer una catalogació fotogràfica de les rascades, les guixades, les pintades i les grafitades, amb tota mena d'inscripcions de grolleries, insults, propaganda i problemàtica social. Per mostra, a la sala gran, s'hi va pintar amb lletres ben grosses, el lema «Nuclears, no gràcies», que va recollir l'objectiu de Toni Farrés, l'any 1984.⁹¹

Entre els llibres que en la seva sobrecoberta han escollit el castell de Claramunt, hi trobem la panoràmica de Ton Sirera en l'obra *Catalunya Visió 9*, amb Josep Vallverdú, de l'any 1973. També en les cobertes dels llibres *Feudalisme i toponímia de la Poble de Claramunt*, amb fotografies de Josep Mas i Planell, i *Els noms populars de boires, núvols i vents de l'Anoia*, amb fotografies d'Andreu Miquel i Bisbal, editats per l'Ajuntament de la Poble de Claramunt (1999) i per Oikos-tau (2000), respectivament, de l'autor Josep Riba i Gabarró.

El 27 de juny de 1974, la imatge romànica de la Mare de Déu de la Llet, des de l'altar major de l'església parroquial, es va traslladar fins a l'absis romànic de l'església del castell de Claramunt, que havia presidit entre els segles XIII i XV. Fou una excursió d'un parell d'hores, per a donar temps per a disparar les càmeres fotogràfiques del manresà Josep Llobet i del capelladí Antoni Quintana, amb la finalitat d'editar una col·lecció de

90. Ramon MORALES: *El camí ral d'Aragó i altres itineraris per la comarca de l'Anoia*, Rafael Dalmau, editor, Barcelona, 1966, p. 94, i *El riu Anoia*, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1984, p. 61.

91. Marta BARTROLÍ i ROMEU i Carolina RIBA i GABARRÓ: *Anuari de la Poble de Claramunt (1988)*, Agrupació d'entitats culturals, esportives i recreatives (1989), p. 139.

postals en colors, amb tres enfocaments diferents. L'any 1976 també publicaren una postal centrada en la Torre de l'Homenatge.⁹²

El diari *El Correo Catalán*, del 28 de juliol de 1974, en el suplement dominical, va publicar l'etapa dedicada a l'Anoia, amb l'article «El Castillo de Claramunt, uno de los más bellos y evocadores de Cataluña» de Josep Riba i Gabarró, amb fotografies de Pere Català.

L'escriptor, historiador i fotògraf Pere Català i Roca (Barcelona, 1923 — Valls, 2009), en la seva obra monumental dedicada als castells catalans, va brindar un extens capítol il·lustrat al castell de Claramunt, al volum cinquè, de l'any 1976.

El fotògraf igualadí Josep Mas i Planell va endegar mitja dotzena de postals en colors del «Castell de Claramunt», amb les seves dependències, després de les restauracions, amb l'originalitat de les vistes aèries captades des d'un globus sobrevolant la fortalesa, les quals foren editades per l'Ajuntament de la Pobla de Claramunt, l'any 1998, en una col·lecció numerada de 200 sèries. Aquestes postals van ser reproduïdes en el «Programa de les festes culturals de setembre i del Premi Gumersind Bisbal del 1998».

Les imatges del Castell de Claramunt també han participat en concursos fotogràfics i en un de convocat pel diari *Avui*; el primer premi en color fou pel tema «Castell de la Pobla de Claramunt», del fotògraf pobletà Andreu Miquel i Bisbal, publicat en el suplement de l'*Avui del Jovent*, d'11 de novembre de 1984, p. 3.

En un recull fotogràfic catalogat per Josep M. Gavín, l'abril del 1975, hi figuren unes vistes de l'interior i de l'exterior dels absis de l'església romànica de Santa Maria i de la imatge primigènica de la Mare de Déu de la Llet (ara conservada a l'església parroquial i que des del 1925 presideix l'altar major) i de la façana de la capella de Santa Margarida, situades en el clos casteller.⁹³

En la monumental obra *Catalunya Romànica*, al volum XIX, dedicat a l'Anoia, s'hi publiquen vuit fotografies inèdites, una de Concepció Peig, una de Jordi Todó i sis de Francesc Junyent i Alexandre Mazcuñán.⁹⁴

El Servei de Patrimoni Arquitectònic del Departament de Cultura de la Generalitat va publicar un fulletó il·lustrat amb fotografies en colors per destacar la «Restauració del Castell de Claramunt (1992-1995)».

Un reportatge fotogràfic periodístic d'excel·lència fou el publicat, en

92. JOSEP RIBA I GABARRÓ: «La Mare de Déu de la Llet ha retornat al Castell de Claramunt», *Vida* — Igualada, 1.065 (04-07-1974), p. 14.

93. JOSEP M. GAVÍN: *Inventari d'Esglésies — Anoia*, Valldoreix, 1984, p. 169-172.

94. Fundació Enciclopèdia Catalana, Barcelona, 1992, p. 458-466.

l'edició 4.129 de 26 de juliol de 1997, al *Diari d'Igualada*, amb unes acurades imatges captades per Robert Pipó.

Cal remarcar també la preminent qualitat de les fotografies en colors de Lluís Casals, en el llibre de Jordi Bolós: *Castells de la Catalunya Central*.⁹⁵

Les targetes postals han fet una divulgació extraordinària dels molts aspectes del Castell de Claramunt, i en una recopilació del 2007, s'hi troben fotografies de Joan Castellvell (entre 1894 i 1930); Àngel Toldrà (1908); Edició Franch (1909); Joan Boixaderas (1920 i 1925); Mn. Pere Bosch (1925-1927); Edicions Cuyàs (1945 i 1955); Agustí Riba (1960 i 1964); Andreu Miquel (1966); Escudo de Oro (1968); Vista Crom (1970); Fotocolor Llobet (1974 i 1976), i Josep Mas (1998).⁹⁶

Entre les edicions de fulletons turístics del Castell de Claramunt, cal esmentar-ne una de 2008, amb una desena de noves fotografies en colors de Pep Mas i textos del guia Antoni Escudé, elaborat per Disseny Visual i editat pel Museu d'Història de Catalunya, l'Ajuntament de la Pobla de Claramunt i el Departament de Cultura de la Generalitat.

En el suplement *Sortim-Avui*, 51, del 15-21 de setembre de 2006, es publicava un article, amb fotografies de Ramon Orpinell, del «Castell de la Pobla de Claramunt, castell de frontera», p. 28-31. I en el recull de «100 castells de frontera», amb l'article «Castells de la Marca: La Pobla de Claramunt», de *Sortim-Avui* del 2008, p. 76-78.

També cal referenciar altres representativitats, com la numismàtica. L'Ajuntament de la Pobla de Claramunt, presidit per l'alcalde Antoni Casanovas, en la sessió de 12 de juny de 1937, va acordar de fer una emissió de paper moneda, amb els valors d'una pesseta i de 50 cèntims, que foren impresos damunt de paper Guarro i Serra. El valor d'una pesseta es va estampar al damunt de paper de barba blanc, de forma rectangular de 60 per 97 mm, imprès en color negre sobre verd oliva en l'anvers i negre sobre un fons torrat al revers, amb la muntanya coronada pel Castell de Claramunt, amb un tiratge de 5.000 bitllets.⁹⁷

L'agrupació coral «La Lira Poblense», fundada l'any 1918, en el revers de la seva primera senyera, de l'any 1922, hi porta brodat, dintre d'un cercle, una vista del Castell de Claramunt.

95. Fundació Caixa Manresa, Angle Editorial, 1997, p. 125-134.

96. Xavier MEDINA: *La targeta postal a la Pobla de Claramunt*, Edicions Cuyàs, Institut Cartogràfic de Catalunya, Barcelona, 2007.

97. Carolina RIBA I GABARRÓ: «El paper moneda local», *Anuari de la Pobla de Claramunt* (1987), Agrupació d'entitats culturals, esportives i recreatives (1988), p. 129-131.

VÍDEOS I DVD DEL CASTELL DE CLARAMUNT

«El Castell i un poble en progrés»
Ajuntament de la Pobla de Claramunt (1995).

«El Castell de Claramunt, una joia de l'Anoia».
Guió de Josep Riba i Gabarró. Civac, Igualada (1997).

«Castell de Claramunt». Guia Antoni Escudé Mellado.
Televisió de la Pobla de Claramunt (2000).

«L'Anoia un passeig de l'edat mitjana a la revolució industrial, amb l'últim trobador». Comunicàlia (2002).

«El Castell de Claramunt, testimoni viu de la història». Guió de Sandra Termes, amb les col·laboracions de Josep Riba Gabarró i Antoni Escudé Mellado (2003).

CARPETES DIDÀCTIQUES

«El Castell de Claramunt. La Pobla de Claramunt (Anoia)». Creació, il·lustracions i muntatge de Josep Carol. Ajuntament de la Pobla de Claramunt (1998). Nova versió catalana (2001), anglesa (2002) i francesa (2003).

«El Castell de Claramunt». Disseny de Pep Carol. Ajuntament de la Pobla de Claramunt (2002).

BIBLIOGRAFIA

Llibres

ÁLVAREZ MÁRQUEZ, María del Carmen: *La Baronia de la Conca d'Òdena*, Fundació R. Noguera, Barcelona (1990).

BRASÓ I VAQUÉS, Miquel: *Claramunt*, R. Dalmau, Barcelona (1965).

CATALÀ I ROCA, Pere: *Els castells catalans*, R. Dalmau, Barcelona (1976).

JUNYENT I MAYDEU, Francesc, i MAZCUÑAN I BOIX, Alexandre: *Castell de Claramunt i Santa Maria de Claramunt*, dins *Catalunya Romànica*, vol. XIX. Fundació Enciclopèdia Catalana (1992), p. 458-466.

MONREAL TEJADA, LUIS i RIQUER, Martí de: *Els castells medievals catalans*, El Falcó, Barcelona (1958).

BARTROLÍ I ROMEU, Marta i SURROCA LLUCIÀ, Isidre: *Cartografia històrica de l'Anoia*, Ajuntament de la Pobla de Claramunt (2007).

RIBA I GABARRÓ, Josep: *Toponímia de la Pobla de Claramunt i del seu terme* (Premi IEC), Centre d'Estudis Comarcals d'Igualada (1960).

- : *Un vilatge dels Cardona-Medinaceli a Catalunya*, Rafael Dalmau, editor, Barcelona (1968).
 - : *La Poble de Claramunt: evolució econòmico-social d'un municipi de la comarca d'Igualada* (Premi IEC), Fundació Salvador Vives Casajuana, Barcelona (1972 i 1989, 2ª edició).
 - : *Feudalisme i toponímia de la Poble de Claramunt*, Ajuntament de la Poble de Claramunt (1999).
- TERMES I LÓPEZ, Sandra: *La Poble de Claramunt, un poble amb projecció de futur*. Fotografies de Josep Mas, Ajuntament de la Poble de Claramunt (2001).

Publicacions periòdiques

- ARISA, Josep: «Anem al Castell de Claramunt, Anoia», *Mai Enrera*, butlletí del Club Excursionista de Gràcia, Barcelona, gener-febrer de 2005, p. 4-6.
- ARNELLA, Jaume: «Romanço de la Poble de Claramunt en què es conta la història del seu castell...», primer festival Anoia Folc al Castell de Claramunt (26-07-1997). Dibuix de Glòria Escala i Romeu.
- MARTORELL CASADÓ, Lúdia: «El Castell de Claramunt (Anoia)», *Butlletí de la Reial Acadèmia Catalana de Belles Arts de Sant Jordi*, núm. XV, Barcelona (2001), p. 323-342.
- RIBA I GABARRÓ, Josep: «Ayer y hoy del Castillo de Claramunt», *Diari de Barcelona* (10-10-1965).
- : «Fiesta y anecdotario del Castillo de Claramunt», *El Noticiero Universal* (30-04-1966).
 - : «El Castillo de Claramunt, hito de señorío», *La Vanguardia Española* (27-05-1966).
 - : «Fallecimiento del Marqués de la Poble de Claramunt», *Igualada*, 2.071 (01-12-1973).
 - : «El Castillo de Claramunt, uno de los más bellos y evocadores de Cataluña», *El Correo Catalán* (28-07-1974).
 - : «El Castillo de Claramunt es propiedad del Estado», *El Correo Catalán* (18-09-1974).
 - : «Títols nobiliaris d'Anoia: Marquès de la Poble de Claramunt», *Igualada*, 3.343 (03-10-1987).
 - : «Santa Maria del Castell de Claramunt», Col·leccionable d'esglésies romàniques de l'Anoia, fitxa núm. 1, La Veu de l'Anoia i Centre d'Estudis Comarcals d'Igualada (1994).
 - : «L'Aplec del Castell de Claramunt», *Igualada - Regió 7*, 4.014 (06-05-1995).
 - : «El Castell de Claramunt, capital de la baronia de la Conca d'Òdena», *Vida* —Igualada, 2.109 (23-04-1997).
 - : «Centenari de l'extinció del règim feudal del castell de Claramunt», *Vida* —Igualada, 2.170 (20-08-1998).
 - : «L'Aplec de la Santa Creu, tots els segles en peu», *Vida* —Igualada, 2.203 (20-04-1999).
- TERMES I LÓPEZ, Sandra: *Guia municipal de la Poble de Claramunt*, Ajuntament de la Poble de Claramunt (2000).
- VILA I CARABASA, Josep M: «Excavacions arqueològiques al Castell de Claramunt», *Estrat*, 6, CECI, Igualada (1995).

L'església romànica envaïda per la vegetació. Foto: Ramon Morales (1965).

Reparació de la Torre de l'Homenatge. Foto: Andreu Miquel (1984).

Cadafal roquer del Castell de Claramunt, des de ponent. Foto: Garrut (1927).